زنجیرەی بابەتە هەنوکەییەکان

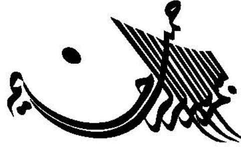
ئەڵقەی سێزدەهەم

حوکمی لە ئیسلام هەڵگەڕانەوە

هەڵسەنگاندنێک

عەلی باپیر

التفسير



حوکمی لە ئیسلام

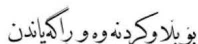
هەڵگەڕانەوەو

هەڵسەنگاندنێک

حوکمی لە ئیسلام هەڵگەڕانەوەو هەڵسەنگاندنێک

عەلی باپیر

چاپی یەکەم



ناوی کتێب: حوکمی لە ئیسلام هەڵگەڕانەوەو هەڵسەنگاندنێک
نوسەر: عەلی باپیر
بڵاوکردنەوەی: نوسینگەی تەفسیر بۆ بڵاوکردنەوەو ڕاگەیاندن/هەولێر
خەت: نەوزاد کۆیی
نەخشەشازی ناوەوە: عزالدین محمد عمر
بەرگ: أمین مخلص
نۆرە و ساڵی چاپ: یەکەم 1432ك – 2011ز
تیراژ: 1500 دانە

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی (61)ی ساڵی (2011)ی پێی دراوە

تفسیر
بۆ بڵاوکردنەوە و ڕاگەیاندن
هەولێر- شەقامی دادگا - ژێر ئوتێلی شیرین پالاس
ت: ٢٢٢١٦٩٥ - ٢٢٣٠٩٠٨- ٢٥١٨١٣٨
مۆبایل: ٠٧٥٠ ٤٦٠ ٥١ ٢٢ - ٠٧٧٠ ١٣٨ ٧٢ ٩١
tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

www.al-tafseer.com

چاپکردنی پێشووی کتێبەکانی بە نۆرە بە گوێرەی

توانا و هەل و مەرجی ئەو ڕۆژگارە بوو .

وە ئێستا بوو هیوام وابوو شێوەی چاپکردنێکی

وایان بۆ بڕەخسێ کە مایەی بەهرە لێوەرگرتنی زیاتری

خوێنەران بێ . جا ئێستا سوپاسی خوای بەخشەر

دەکەم لە نووسینگەی تەفسیر بەو کارە هەڵسێ.

خوا بەرەکەتی بخاتە ئیش و کاریانەوە و کۆمەکیان

بێت هەمیشە سوپاسیان دەکەم .

عەلی باپیر

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله محمد وعلى آله

بەندە (عەلی باپیر) بەڕێز مامۆستا مخلص و

نووسینگەی تەفسیرم تەخویل کرد بۆ چاپ و

بڵاوکردنەوەی کتێبەکانم، خوا بەرەکەت و هێزی زیاتر

بخاتە ئیش و کاریانەوە.

وە جگە لەوان هیچ کەسێکی تر مافی چاپ و

بڵاوکردنەوەی کتێبەکانی بەندەی نییە.

ع

عەلی باپیر

١١ ربیع الثانی ١٤٢٦

٢٠٠٥/٥/١٩

هەولێر

نێـوەڕۆك



مِنَ ﴿ وَمَن يَرۡتَدِدۡ مِنكُمۡ عَن دِينِهِۦ فَيَمُتۡ وَهُوَ كَافِرٞ فَأُوْلَٰٓئِكَ حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢١٧﴾ أَكۡبَرُ البقرة .

پێشکەش بێ

بەوانەی کە هەوڵدەدەن بەوردو قووڵیی لە حوکم‌و بڕیارەکانی شەریعەت تێبگەن‌و نە لێیان تێپەڕێنن‌و نە لێشیان بەجێ بمێنن.

پێناسـه‌ی ئه‌م نامیلکـه‌یه

خوێنه‌ری به‌ڕێز !

ئه‌م نامیلکه‌یه‌ی به‌رده‌ستت له‌ ئه‌ سڵدا دوو ئاڵقه‌ی به‌رنا مه‌ی (سه‌رنج) بووه، كه له كه‌ناڵی ئا سمانی (په‌یام)دا پێ شكه‌ش ده‌كرێ، به‌ناوونیشانی: (ئیسلام‌و ده‌وڵه‌تداریی‌و حوكمڕانیی) كه پاش هێنرا نه سه‌ر كا غه‌زو چاوپێداگێڕانه‌وه‌ی خۆم به‌م شێوه‌یه‌یان لێهاتوه.

شایانی باسیـ شه كه ئێ مه مه سه‌له‌ی: (له ئیـ سلام هه‌ڵگه‌ڕا نه‌وه)مان له نـ ێو با به‌تی: (ئازادیی دیـ نداریی‌و بـ یروڕا ده‌ر بڕین)دا خـ ستۆته ڕوو، له ز نجیره و تاری: (ئیـ سلام‌و ده‌وڵه‌تداریی....)دا، وه (ئازادیی دیـ نداریی‌و بیروڕا ده‌ر بڕین)یش له نێو بابه‌تی: (دابینكرد نی ماف‌و ئازادیـ یه‌كان) دا كه ئه‌میش له‌و لێكۆڵینه‌وه یه‌ی ئێ مه‌دا (حه‌و ته‌مین بـ نه‌مای سیـ سته‌می حوكمڕانیی ئیسلامیی)ه.

دیاره مه‌سه‌له‌ی: (حوكمی له ئیسلام هه‌ڵگه‌ڕا نه‌وه)ش یه‌كێكه له مه‌سه‌له زۆر هه‌ستیاره‌كان‌و له را بردوو ئێستا شدا مـ شتومڕو قسه‌وبا سی زۆری له‌باره‌وه كراوه‌و ده كرێ‌و، مـ نیش به ئه‌ركی سه‌رشانی خۆمم زانی كه ئه‌و قه‌ناعه‌ت‌و تێگه‌یشتنه‌ی له‌وباره‌وه

پاش سەرنجدانو لێوردبوو نەوەو تێفکری نی زۆری قور ئانو سوننەتو ئیجتیهادو قسەو بیروڕای زانا یان، بۆم درو ستبووە ڕایبگەیەنم.

شایانی باسیشە کە هەموو ئەو بابەتو مەسەلانەی راجیاییو مشتومڕیان لەنێوان زانایا ندا لە سەر درو ستبووە، لە سۆنگەی ئەوەوەیە کە دەقی شەریعەتی راستو روونو یەکلاییکەرەوەیان لەبارەوە نەهاتوون، مەبەستی شمان لە (شەریعەت) قور ئانو سوننەتنو، مەبەستیشمان لە (راست- صحیح) بوونی دەقەکانی شەریعەت، دڵنیابوونما نە لە (وە حی) بوونـ یان لە رووی سەنەدەوە، کە دیارە ئایەتەکانی قوڕئان هەموویان وان، بەڵام دەقەکانی سوننەت جۆراو جۆرنو موتەواتیرو راستو باشو بێهێز (المتواتر والصحیح والحسن والضعیف)یان لە نێودایە.

وە مەبەستمان لە (ڕوون- واضح) بوونی دەقەکانی شەریعەت، ڕۆشنو ئاشکرابوونی واتاو چەمکەکانیانە، کە دیارە لەو رووەوە ئایەتەکانی قورئانو چ دەقەکانی سوننەتیش، جۆراوجۆرنو بە گشتی دابەش دەبن بۆ مانا ڕوونو ئاشکرا (محکم)و مانا ناڕوونو وێکچوو (متشابە).

وە مەبەستیـ شمان لە:(یەکلاییـ کەرەوە- حا سم) بوونی دەقەکانی شەریعەت، ئەوە یە کە و ێڕای ما نا رۆ شنبوونیان،

لەبارەی حوکمی ئەو مەسەلەیەشەوە کە لەبارە یەوە هاتوون، کە ئایا دەکەوێتە خانەی کام لە پێنج حوکمە گشتییەکانەوە، (ڕەوایی، پێویستێتی، پەسندیی، قەدەغەیی، ناپەسندیی: الإباحة، الوجوب، الإ ستحباب، الحر فة، الكرا هة) یەکلایی کەرەوە بن‌و نوخ تە بخەنە سەر پیت.

بۆ یە هەرکە سێك لە تێگەی شتنی قور ئان‌و سوننەت‌و چۆنیەتی ئیجتیهاد تێدا کردنیا ندا قووڵ بووبێتەوە، بە ڕێزو سینە فراوانی یەوە تەما شای ڕاجیایی زانا یان دە کات‌و هەر لە ڕ ێوە بڕ یاری حازربەدە ستیان بۆ نادات، هەر چەندە لە گەڵ قەنا عەت‌و بیروڕای ئەویش نەگونجێن، ئەوەتا پێ شەوایەکی ناوداری وەك (ئیبن تە یمییە) خوا لێی خۆشبێ، کە زۆر ترین تێکگیرا نی لە گەڵ زا ناو پێ شەوایانی ڕۆژ گاری خۆی‌و ڕۆژ گاری پێش خۆیشیدا هەبووە، لە سەر چەند مە سەلەیەك کە بیروڕاو قەنا عەتی تێیا ندا لە زۆر بەی زانا یان جیاواز بووە، وەك بەرگریکردن لە هەڵوێ ستی زانا یان کە بەبێ بەڵگەو پا ساو ڕاجیایی (إ ختلاف) یان لەبارەی با بەت‌و مە سەلە م شتومڕ هەڵگرەکا نەوە نەبووە، نامیلکە یەکی نوو سیوە بەناوونیشانی (ر فع ا لملام عن الأئمة الأعلام) وا تە: (لادا نی لۆ مەو گ لەیی لە پێشەوایانی ناودار).

ئاشكراشه كه بێجگه له قورئان‌و سوننه‌ت، هیچ شتێكی دیكه به ئاینێكی پابه‌ندكه‌ر (دینٌ مُلْزِم) دانانرێ‌و بیروڕاو ئیجتیهادی زاناو پێ شه‌وایانیش له‌باره‌ی ئه‌و با به‌ت‌و مه سه‌لانه‌وه كه ڕاجیایی هه ڵده‌گرن، له كات‌و شوێن‌و ژینگه‌یه كه‌وه بۆ یه‌كی دیكه گۆڕانیان به‌سه‌ردا دێ‌و ته‌نیا راستییه ڕه‌ها یه‌كان (الحقائق المطلقة) چه‌سپاوو نه‌گۆڕن.

منیش له لێكۆڵینه‌وه‌مدا له‌باره‌ی ئه‌م مه سه‌له‌یه هه ستیاره‌وه تاكه مه‌به‌ستم ئه‌وه‌بووه كه حوكمی شه‌رعیی راست‌و دروستی بخه مه‌ڕوو و سه‌رجه‌م ئه‌و ده‌قا نه‌ی قور ئان‌و سوننه‌ت كه له‌وباره‌وه هاتوون‌و سوننه‌تی كرده یی پێغه‌م به‌ر ﷺ، به‌شێوه‌یه‌ك كه هیچ جۆره تێكگیران (تصادم)و پێكه‌وه دژبوون (تناقض)ێك یان له نێوا ندا نه‌بێ، پێكه‌وه كۆبكه‌ینه‌وه، چونكه پێموایه ئه‌و رایه‌ی كه ده ڵێ: حوكمی له ئیسلام هه‌ڵگه‌ڕا نه‌وه (حكم الإرتداد عن الإسلام) له هه‌موو حاڵاندا بریتییه له سزادانی بابای هه‌ڵگه‌ڕاوه، به كوشتن، هه‌رچه‌نده كاتی خۆی‌و ئێستاش رای زۆربه‌و جه‌ماوه‌ری زانایانه، به‌ڵام ده‌بێته مایه‌ی تێكگیران‌و پێكه‌وه دژبوونێكی گه‌وره له نێوان: قور ئان‌و سوننه‌تی كرده یی پێغه‌م به‌ری خوا ﷺ له لا یه‌ك‌و هه ندێك فه‌رمایشتی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، له‌لایه‌كی دیكه‌وه، بۆیه ئه‌وه پێویستی به لێكۆڵینه‌وه‌و چاره‌سه‌ر هه‌یه، چونكه مه‌حا ڵه قورئان‌و سوننه‌ت

یان راستتر بڵێین: قورئانو سوننەتی کردەیی‌و، هەندێك دەقی سوننەت پێکەوە دژو ناکۆك بن، پێ شموایە ئێمە زۆر باش ئەو ئامانجو مەبەستەمان پێکاوەو هێناوەتە دی، لەپێشەوەش دەڵێم: سوپاسی هەرکەسێك دەکەم، کە بە ڕەخنەو تێبینی یەکی دڵسۆزانەی خۆی بەهرەمەندم دەکات.

والسلام علينا وعلى عباد الله الصالحين.

نووسەر

13 ذي الحجة

1431 ك

2010/11/19ز

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله و صلوات الله و سلامه وبركا ته على ر سول الله محمد وعلى آله وصحبه ومن اهتدى بهداه.

لەم نامیلکه یەدا لە دوو بڕ گەدا با سی ئازادی بڕواهێ نان و هەڵبژاردنی ئایین دەکەین، لە بڕگەی یەکەمیاندا ئازادیی مرۆڤ لە بڕواهێ نان و هەڵ بژاردنی ئایی ندا دەتوێژی نەوە، لە بڕ گەی دووەمیشدا ئازادیی مرۆڤ لە وازلێهێ نانی ئای ین و بڕوانەهێنا ندا دەتوێژینەوە.



سەرەتا دێینە سەر **بڕگەی یەکـەم:**

ئازادیی مرۆڤ لە بڕواهێنان و هەڵبژاردنی ئاییندا

دیارە مەبەستمان لە بڕواهێنان، بڕواهێنانە بە هەر شتێك كە ئینسان وەك عەقیدە هەڵیدە بژێرێ، مەبەستیشمان لە ئایین، هەر بەرنامەیە كە كە ئینسان بۆ ژیانو گوزەرانی تاكییو خێزانییو كۆمەڵایەتییو سیاسیی خۆی پەسەندی دەكات، واتە مەبەستمان لە بڕواهێنان، تەنیا بڕواهێنان نییە بەوە كە لە ئیسلامدا كە دەبێ بڕوای پێ بهێنرێ، واتە تەنیا مەبەستمان عەقیدەی ئیسلامیی نیە، مەبەستیشمان لە ئایین تەنیا ئایینو بەرنامەو ڕێبازی خوای پەروەردگار نیە كە ئیسلامە، بەڵكو مەبەستمان گشتییە، ئینسان هەر عەقیدەیەك هەڵبژێرێ، وە هەر بەرنامەیەك هەڵبژێرێ، ئازادە، با سەرنجی چەند ئایەتێكی قورئان بدەین، كە خوا (سبحانە وتعالی) لە قورئانی بەهێزو پیرۆزی خۆیدا زۆر بەڕوونو ڕاشكاویی ڕایگەیاندوە كە مرۆڤی ئازاد كردوە لە هەڵبژاردنی هەر جۆرە ئیمانو عەقیدەیەك، وە لە هەڵبژاردنی هەر جۆرە بەرنامەو ڕێبازێكدا كە پەسەندی دەكات، بۆ وێنە: لە ئایەتی ژمارە (29)ی سوورەتی (الكهف)دا خوا (سبحانە وتعالی) دەفەرموێ: مِنَ وَقُلِ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكُمۡۖ فَمَن شَآءَ

فَلْيُؤْمِن وَمَن شَآءَ فَلْيَكْفُرْ ...﴿٢٩﴾ أَكَبَرُ، دیارە رووی دواندنی لە پێغەمبەری کۆتایی (موحەممەد)ە ﷺ واتە: وە بڵێ حەق لە پەروەردگارتانەوەیە، جا کێ حەزدەکا با بڕوا بێنێ، وە کێش حەزدەکا با بڕوا نەهێنێ، کەواتە: خوا (سبحانە وتعالی) مرۆڤی سەرپشك کردوە لە نێوان بڕواهێنان و بڕوانەهێناندا، لە نێوان بوون بە بڕوادار (مؤمن) بە زاراوە ئیسلامییەکەی و بوون بە بێبڕوا (کافر)دا.

وە لە ئایەتی ژمارە (256)ی (البقرة)دا خوا (سبحانە وتعالی) دە فەرمویٚ: مِنَ لَآ إِكْرَاهَ فِي ٱلدِّينِ قَد تَّبَيَّنَ ٱلرُّشْدُ مِنَ ٱلْغَيِّ ...﴿٢٥٦﴾ أَكَبَرُ، واتە: ناچاریی کردن و زۆرلێکردن لە ئایینندا نیە، ڕێی ڕاست و ڕێی چەوت لێك جیابوونەتەوە، واتە: لە سۆنگەی ئەوە کە ڕێی ڕاست دیارەو ڕێی چەوت دیارە، لەبەر ئەوە پێویست ناکات هیچ کەس ناچار بکرێ، کە ڕێی ڕاست بگرێ، ڕێی ڕاست کە لە ئیسلامی بەرجەستە لە قورئان و سوننەتدا خۆی دەنوێنێ و، ڕێی چەوتیش بریتیە لە غەیری ئیسلام.

وە لە ئایەتی ژمارە (99)ی سوورەتی (یونس)دا خوا (سبحانە وتعالی) دە فەرمویٚت: مِنَ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَن فِي ٱلْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنتَ تُكْرِهُ ٱلنَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا۟ مُؤْمِنِينَ أَكَبَرُ، واتە: وە

ئەگەر پەروەردگارت ویستبای، هەر چی لە سەر زەوی یە تێکڕا بڕوایان دێنا، جا ئایا تۆ زۆر لە خەڵك دەكەی تاكو بیانكە یە بڕوادار!!، وا تە خوا بەدیهێنەرو پەروەردگارو خاوەنی مرۆڤەكانە، بەڵام نەیویستوە بەزۆر ئیمانیان پێ بێنێ، ئایا تۆ (ئەی موحەممەد ﷺ كە ڕەوا نەكراوو پێغەمبەری خوای وە تۆش بەندەیەكی خوای) دەتەوێ بەزۆر بیانكەی بە بڕوادار لە حاڵێكدا كە خوا خاوەن و پەروەردگاریانەو زۆری لێنەكردوون؟! واتە: بۆت نیە.

وە لە ئایەتی ژمارە (125)ی (النحل)دا خوا (سبحانه وتعالى) دە فەرموێ: مِنَ ٱدۡعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلۡحِكۡمَةِ وَٱلۡمَوۡعِظَةِ ٱلۡحَسَنَةِۖ وَجَٰدِلۡهُم بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُۚ ...أَكۡبَرُ، واتە: بانگەواز بكە بۆ لای ڕێبازی پەروەردگارت بە حیكمەت (وا تە: بە لێزانیی و بە كارامەیی)و بە ئامۆژگاریی چاك و بە چاكترین شێوە وتووێژیان لەگەڵدا بكە، كەواتە: خەڵك هێنان بەرەو خواو بەرەو ڕێبازی خوا، تا كە شێوازو ڕێبازی بریتە یە لە بانگەوازكردنیان بە حیكمەت و بە ئامۆژگاریی چاك و بە چاكترین شێوازی وتووێژ.

وە لە سوورەتی (الكافرون)دا خوا (سبحانه وتعالى) دیسان پێغەمبەری كۆتایی خۆی (موحەممەد) (عليه الصلاة والسلام) دەدوێنێ و دەفەرموێ:

كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِتَالُ مِنَ قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿١﴾ لَآ أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ﴿٣﴾ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ ﴿٤﴾ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِىَ دِينِ ﴿٦﴾ أَكْبَرُ الكافرون، **واته: به‌ناوی خوای به‌به‌زه‌یی به‌خشنده، بڵێ ئه‌ی بێ بڕوایه‌كان! ئه‌وه‌ی ئێوه ده‌یپه‌رستن من نایپه‌رستم ئه‌وه‌ی منیش ده‌یپه‌رستم ئێوه نایپه‌رستن، وه ئه‌وه‌ی ئێوه په‌رستووتانه من نه‌مپه‌رستوه، وه ئه‌وه‌ی منیش په‌رستوومه ئێوه نه‌تانپه‌رستوه، به‌رنامه‌ی خۆتان بۆ خۆتان و به‌رنامه‌ی خۆشم بۆ خۆم.**

كه‌واته: ئیسلام زۆر به ڕوون و ڕاشكاویی كه‌سانێك كه به بێبڕواو كافریان له‌قه‌ڵه‌م ده‌دا، مافی ئه‌وه‌ی پێداون، كه ئایینی خۆیان بۆ خۆیان بێ، به‌رنامه‌ی خۆیان كه هه‌ڵیده‌بژێرن، هی خۆیان بێ، وه زۆریان لێ نه‌كرێ له گۆڕینی ئه‌و ئایین و به‌رنامه‌یه‌دا كه هه‌ڵیانبژاردوه.

وه هه‌ر له سووره‌تی (یونس) له ئایه‌تی ژماره (108)دا، خوا (سبحانه وتعالى) ده‌فه‌رموێت: مِنَ قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ ۖ فَمَنِ ٱهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا

يَضِلُّ عَلَيۡهَاۖ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيۡكُم بِوَكِيلٍ أَكْبَرُ، وا تە: ب لێ ئەی خەڵکی نە! لە پەروەردگارتا نەوە حەقتان بۆ هاتوە، جا هەرکە سێك ر ێی را ست ب گریٚ، بۆ خۆی ڕ ێی را ستی گر توەو قازانجەکەی بۆ خۆیەتی، وە هەرکەسێ گومڕا بێ، ئەوە بۆ خۆی گومڕا بووەو زەرەری گومڕابوونەکەی بۆ خۆ یەتی و من بە سەر ئ ێوەوە وەکیل‌و چاودێر نیم (تاکو نەهێڵم لا بدەن وە بە زۆر رووتـان پێ وەرسووڕێنم بەرەو راستە شەقامی خوا، بەڵکو خوا سەرپ شکی کردوون، وە م نیش بۆم ن یە ئەو مافی سەرپ شك بوونەتان لێ زەوت بکەم).

وە لە بڕگەی (25)ی (الصحيفة)دا، واتە ئەو (وثيقة)یەی کە پێغەم بەر (عل یە ال صلاة وال سلام) پاش نی شتەجێبوونی لە مەدینەو دامەزراندنی دەو ڵەت‌و قەوارەی ئیسلامیی، لە ن ێوانی خۆی‌و م سوڵمانان لە لا یەك‌و جوولەکەکا ندا لە لا یەکی دی کەو هاوبەشدانەرەکان لە لایەکی دیکەوە، نووسی، لە بڕ گەی (25)دا هاتوە: "لليهود دينهم وللمسلمين دينهم مواليهم وأنفسهم"، وا تە: جوولە کەکان دی نی خۆ یان بۆخۆ یان م سوڵمانایش دی نی خۆ یان بۆخۆیان، هەم ئەوا نەی کە پێیا نەوە پەیوە ستن‌و لا یەنگرایانن، هەم خۆشیان، کەواتە: لەم ئایەتانەدا، وە لەو دەقەی (ال صحيفة)دا کە لەجێی دەستوور بووە، زۆر بە ڕوون‌و ڕا شکاویی راگە یەنراوە، کە لە دەوڵەتی ئیسلامییداو لە شەریعەتی ئیسلامدا، دان هێ نراوە

بەوەدا کە ئینسانەکان ئازادن لە بڕوا هێنان‌و لە هەڵبژاردنی ئەو ئایین‌و بەرنامەیەدا کە خۆیان پەسەندی دەکەن.

بڕگــەی دووەم:

ئازادیی مرۆڤ لە وازلێهێنان‌و گۆڕینی ئاییندا

ئە مەیان زانا یان لە کۆن‌و هاو چەرخ، لە پێ شین‌و پا شین، مە شتومڕو وتوو یێژی زۆر یان لە سەری هە یە، وا تە: ئا یا مرۆ ڤی مە سوڵمان پاش ئەوەی ئیعلا نی مە سوڵمانەتیی خۆی دە کا، بۆی هە یە بە هەر هۆیە کەوە بێ، واز لە ئی سلام بێ نێ‌و ئایین‌و فیکرەیەکی دیکە هەڵبژێرێ؟ د یارە زۆر بەی هەرە زۆری زانا یان رایان وابووە، کە مسوڵمان بۆی نیە لە ئیسلام هەڵگەڕێ تەوە، وە هەر کاتێکیش لە ئی سلام هەڵگەڕا یەوە، سزای هەڵگەڕا نەوە (عقو بة الإر تداد)ی بە سەردا دەچە سپێنرێ، کە بریت یە لە کوشتن، وە ئەم فەرموودەیەی پێغەمبەر ﷺ بە بەڵگە دێ نەوە، کە دەفەرموێ: (مَنْ بدّل دینه فاقتلوه)، واتە: هەرکەسێك ئایینی خۆی گۆڕی بیکوژن، کە (بخاري) و (أ صحاب السنن) هێناویا نە، بەڵام هە ندێك لە زانا یان هەم لە پێ شین‌و هەم لە هی هاوچەرخیش، بەڵکو زۆر ێك لە زانا یانی هاو چەرخ، پێ یان وا یە

كه‌ ته‌نیا به‌ له‌ ئیسلام هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه‌ مرۆڤ ناكوژرێ، واته‌: ته‌نیا مرۆڤ به‌هۆی ئه‌وه‌وه‌ كه‌ له‌ ئیسلام هه‌ڵگه‌ڕاوه‌ ته‌وه‌و وازی لێهێناوه‌ ناكوژرێ، چونكه‌ ئه‌وه‌ پێچه‌وانه‌ی ئازادیی بڕواپێهێنان و دینداری یه‌، وه‌كو له‌ بڕگه‌ی پێشوودا خستمانه‌ڕوو، وه‌ چه‌ندان ئایه‌تمان له‌سه‌ر هێنانه‌وه‌، جا ئێمه‌ سه‌ره‌تا به‌ڵگه‌كانی ئه‌وانه‌ كه‌ زۆربه‌ی زانایان بوون له‌ ڕا بردوودا، وه‌ زۆرێك له‌ زانایانیشن له‌ ئێستادا، به‌ڵگه‌كانی ئه‌وان دێنینه‌وه‌، كه‌ ده‌ڵێن: ئینسان دوای ئه‌وه‌ی ئیعلانی مسوڵمانه‌تی خۆی ده‌كا، بۆی نیه‌ له‌ ئیسلام هه‌ڵگه‌ڕێته‌وه‌، وه‌ هه‌ر كاتێكیش هه‌ڵگه‌ڕایه‌وه‌، هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه‌كه‌ی به‌ تاوانێك داده‌نرێ، كه‌ له‌ سه‌ری دوو چاری سزای كوشتن ده‌بێته‌وه‌، سه‌ره‌تا به‌ڵگه‌كانی ئه‌وان دێنینه‌وه‌، پاشان به‌ڵگه‌كانی ئه‌وانه‌ی كه‌ رایان پێچه‌وانه‌یه‌و ده‌ڵێن: نه‌خێر ته‌نیا به‌ له‌ ئیسلام هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه‌ ئینسان شایسته‌ی ئه‌وه‌ نابێ بكوژرێ و وه‌ڵامی ئه‌وانیش بۆ به‌ڵگه‌كانی ئه‌مان ده‌خه‌ینه‌ڕوو.

یه‌كه‌م: به‌ڵگه‌ی ئه‌وانه‌ی كه‌ رایان وایه‌ سزای هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه‌ له‌ ئیسلام كوشتنه‌:

ئه‌وانه‌ چه‌ند شتێك به‌ به‌ڵگه‌ دێننه‌وه‌:

یه‌كه‌م: ئه‌و فه‌رمایشته‌ی پێغه‌مبه‌ره‌ ﷺ كه‌ ده‌فه‌رموێ: ((مَنْ بَدَّلَ دينه فاقتلوه))، واته‌: هه‌ركه‌سێك ئایینه‌كه‌ی خۆی

گۆڕی بیـ کوژن، کە هەر کام لە بو خاریی‌و موسـ ـلیم‌و نە سائیی‌و ئەبوداوودو ترمیز یی‌و ئی بـن ما جەو ئە حمەد گێڕاویانەتەوە، لە عەبدوڵلای کوڕی عەبباسەوە خوا لە خۆی‌و بابی ڕازی بێ.

دووەم: بەڵگە یەکی دی کەیان فەرمای شتێکی دی کەی پێغەمـ بەرە ﷺ کە دەفەرموێ: "لا يـحل دم امريء مسلم إلا بإحدى ثلاث: الثـ يب الزا ني، وا لنفس بالنفس، والـ تارك لدي نه الـمـ فارق للجماعة". رواه البخاري ومسلم، واتە: خوێنی هیچ ئینـ سانێکی مسوڵمان بە یەکێك لە سێ شتان نەبێ حەلاڵ نا بێ، (وا تە: دروست نیە بکوژرێ، مەگەر یەکێك لەو سێیانە بکات)، (الثـ يب الزانی) کەسێك هاو سەری هەبووبێت‌و زیـناى کرد بێ، (و شەی ثیب- لە عەرەبییدا بێوەژن‌و بێوە پیاو دەگرێتەوە) (والنفس بالنفس) وە کەسێك کەسێکی کوشتبـێ بە ئانقە ست بەنا حەق (والتارك لدينه الـمفارق للجماعة) وە وازهێـنەر لە ئاینە کەی‌و جیابووەوە لە کۆمەڵی موسـڵمانان.

سێیەم: بەڵگەی دیـکەیان فەرمایـشتێکی دیـکەی پێغەمـبەرە ﷺ کە بەم شێوەیە: ((عن أبي موسى الأشعري -رضي الله عنه- أن النبـي ﷺ قال له اذهب إلـى اليمن ثم أتبَعهُ مَعاذ بن جـبل -رضي الله عنه-، فلما قَدِمَ عليه ألقى له وسادةً وقال له انـزل، وإذا رجل عنده موثق قال له ما هذا؟! قال كان يهوديـاً فأسـلم

ثم تـهوّد، قال: لا اجـلس حـتى يقـتـل، قـضاءُ الله ور سوله)) متفق عليه. له ئەبوو مووسای ئەشعەریی -رەزای خوای لێبێ- گێڕڕاوه تەوه کە پێغەمبەر (علـيه الـصلاة والـسلام) پـێی فەرمووه بڕۆ بۆ یەمەن، پاش ئەوەی کە ئەبوو موو سا بەڕێکەوت بە دوای ئەودا موعاذی کوڕی جەبەلیشی نارد - خوا لێی رازی بێ-، جا دوای ئەوەی کە موعاذی کوڕی جەبەل چوو بۆ لای ئەبوو موو سا، ئەبوو موو سا دۆشەکەڵەیەك بەڕەیەکی پـێدا کە لەسەری دابنیشێ (وەکو ڕێزلێگرتن)، وتی: دابەزە، موعاذ سەرنجیدا پیاوێك بەسترابۆوه (کەلەبچە کرابوو) لەلای ئەبوو موسا، وتی: ئەوه چییە؟! وتی: ئەوه جوولەکەیە کە مسوڵمان بوو دوایی بۆتەوه بە جوولەکە، موعاذ گوتی دانانیشم هەتاکو نەکوژرێ، ئەوه بڕیاری خواو پێغەمبەرەکەیەتی.

بەڵێ ئەوان ئەم سێ فەرموودەیە بە بەڵگە دەهێننەوە، لەسەر ئەوە کە سزای لە ئیسلام هەڵگەڕانەوە بریتییە لە کوشتن، یانی: ئینسان دوای ئەوەی دێتە نێو ئیسلامەوە، بۆی نییە لێی هەڵبگەڕێتەوەو هەر کاتێك هەڵگەڕایەوە دووچاری سزای کوشتن دەبێتەوە.

<u>دووەم: بەڵگەکانی ئەوانەی کە رایان وایە تەنیا بە لە ئیسلام هەڵگەڕانەوە مرۆڤ ناکوژرێ:</u>

ئێستاش دێینه سه‌ر باسی به‌ڵگه‌كانی ئه‌وانه‌ی كه پێیان وایه ته‌نیا به له ئیسلام هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه مرۆڤ ناكوژرێ، واته: واز له ئیسلام هێنان پاش بڕوا پێهێنانی تاوانێك نیه، كه سزای كوشتنی له‌سه‌ربێ، تاوانه، به‌ڵام سزاكه‌ی دونیایی نیه كه بریتی بێ له كوشتن، به‌ڵكو سزاكه‌ی قیامه‌تییه، جا دیاره من خۆم ئه‌م رای دووه‌مه‌م پێ په‌سه‌نده‌و به‌هێزه، وه پاش توێژینه‌وه‌و لێكۆڵینه‌وه‌و تێوه‌ڕامانی زۆر له ئایه‌ته‌كانی خوای په‌روه‌ردگارو له فه‌رمایشته‌كانی پێغه‌مبه‌ر (علیه الصلاة والسلام)و له قسه‌ی زانایان، ئه‌م به‌ڵگانه‌م كه‌وتوونه به‌ر چاوو كه پشتگیریی ئه‌و رایه ده‌كه‌ن كه ده‌ڵێ: ته‌نیا به‌وه كه ئینسان له‌ئیسلام هه‌ڵده‌گه‌ڕێته‌وه، سزای كوشتن رووی تێناكات، به‌ڵگه‌كانیش سێ به‌ڵگه‌ی سه‌ره‌كیین:

<u>به‌ڵگه‌ی یه‌كه‌م</u>: هه‌بوونی چه‌ندان ئایه‌ت له‌وباره‌وه، كه خوا (سبحانه وتعالی) به‌نده‌كانی خۆی ئازادو سه‌رپشك كردوه له‌نێوان ئیمان‌و كوفر، یان سوپاسگوزاریی‌و سپڵه‌ییدا، به‌ڵێ چه‌ندان ئایه‌تمان هه‌ن، كه خوا (سبحانه وتعالی) مرۆڤه‌كانی ئازاد كردوه‌و سه‌رپشكی كردوون‌و مافی هه‌ڵبژاردنی پێداون، كافر ده‌بن، یاخود مسوڵمان ده‌بن، هه‌ڵبه‌ته خوا (سبحانه و تعالی) ڕایگه‌یاندوه كه ئیمانی پێخۆشه‌و ڕقی له كوفره، سوپاسگوزاریی پێخۆشه‌و ڕقی له سپڵه‌ییه، وه‌كو ده‌فه‌رموێ:

مِنَ ... وَلَا يَرۡضَىٰ لِعِبَادِهِ ٱلۡكُفۡرَۖ وَإِن تَشۡكُرُواْ يَرۡضَهُ لَكُمۡۗ ...﴿٧﴾

أَكۡبَرُ الزمر، خوا کوفر بۆ بەندەکانی پەسەند ناکا، (یانی: پێی خۆش نیەو رازی نیە)، بەڵام ئەگەر سوپاسگوزار بن (ئیمان بێنن)، لێتانی پەسند دەکات، بەڵام ئەوە مەسەلەیەکە، وە سەرپشککرانی مرۆڤ لەلایەن خواوە بە مەبەستی ئەوە کە تاقی بکاتەوە مەسەلەیەکی دیکە یە، واتە کە دەڵێین: خوا (سبحانه وتعالی) مرۆڤەکانی سەرپشك کردوە، ئیمان بێنن یا نەهێنن، مانای وا نیە کە خوا جیاوازیی نەخستۆتە نێوان ئیمانو کوفرەوە! نەخێر، بەڵکو خوا فەرمانی بە ئیمان کردوە، فەرمانی شەرعیی، وە رایگەیاندوە کە ئیمانی خۆش دەوێو ئیماندارانی خۆش دەوێ، وە ڕقی لە کوفرەو ڕقی لە کافرانە، بەڵام بە مەبەستی تاقیکردنەوە، مرۆڤەکانی ئازاد کردووەو سەرپشکی کردوون، لە نێوان ئیمانو کوفرداو زۆری لێ نەکردوون، ئەو ئیمانە بێنن کە لەلای پەسەندو خۆشەویستە، وە واز لەو کوفرە بێنن کە لەلای بوغزێنراوو ناپەسەندە، با سەرنجی ئەم چەند ئایەتە بدەین:

1- ئایەتی ژمارە (29) سووڕەتی (الکهف) کە پێشتریش هێنامانو دەفەرموێ: مِنَ وَقُلِ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّكُمۡۖ فَمَن شَآءَ فَلۡيُؤۡمِن وَمَن شَآءَ فَلۡيَكۡفُرۡ ...أَكۡبَرُ، واتە: بڵێ حەق لە

پەروەردگارتانەوەیە، جا کێ حەزدەکا با ئیمان بێنێ، وە کێ حەزدەکا با ئیمان نەهێنێ، واتە: با بێ بڕوا بێ، یانی: وەنەبێ خوا (سبحانه و تعالی) ئیمانو کوفری پێ وەکو یەك بن، بەلاّم بەندەکانی ئازاد کردوونو ناچاریی نەکردوون، کە ئیمان بێنن.

2- ئایەتی ژمارە (99)ی سووڕەتی (یونس) کە ئەویش پێشتر هێنا مانو دە فەرموێ: ﴿وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَن فِى ٱلْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا ۚ أَفَأَنتَ تُكْرِهُ ٱلنَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا۟ مُؤْمِنِينَ﴾، واتە: ئەگەر پەروەردگارت ویستبای تێکڕای ئەوانەی لەسەر زەویین ئیمانیان دەهێنا، جا ئایا تۆ زۆریان لێدەکەیو ناچاریان دەکەی تاکو بیانکەیتە بڕوادار؟! واتە خوا ناچاری نەکردوونو زۆری لێنەکردوون، کە بەدیهێنەرو پەروەردگارو ڕۆزیدەرو ژێنەرو مرێنەریانە، ئایا تۆ زۆریان لێ دەکەی؟ کە بەندەیەکی وەك ئەوانی؟ دیارە بۆت نیە.

3- لە سووڕەتی (إنسان) لە ئایەتی (2و3)دا، خوا (سبحانه و تعالی) دە فەرموێ: ﴿إِنَّا خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَٰهُ سَمِيعًۢا بَصِيرًا ﴿٢﴾ إِنَّا هَدَيْنَٰهُ ٱلسَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا

﴿وَإِمَّا كَفُورًا﴾، واتە: ئێمە مرۆڤمان له نوتفەیەكی ئاوێتە دروست كردوە، تاقی دەكەینەوە، گێڕاومانە بە بیسەرو بینەر، ئێمە ڕێمان پێشان داوە، یان سوپاسگوزار دەبێ، یاخود سپڵە دەبێ، واتە سەرپشكمان كردوە له هەڵبژاردنی سوپاسگوزاریی و سپڵەییدا.

4- ئایەتی (256)ی سوورەتی (البقرة) كە تێیدا دەفەرموێ: ﴿لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ...﴾، واتە: تۆپزیی كردن نییە لە ئایینداو، واتە لە وەرگرتنی ئایینندا تۆپزیی كردن و ناچاركردن نییە.

دیارە ئەم ئایەتانە زۆر ڕوون و ڕاشكاون لەوبارەوە كە خوا (سبحانه وتعالى) بە تەواویی مرۆڤی ئازادو سەرپشك كردوە، لەنێوان هەڵبژاردنی ئیمان و سوپاسگوزاریی یان كوفرو سپڵەییدا، وە هیچ مەرج و بەند (شرط و قید)ێكیشی نەخستۆتە سەر، كە مەبەست تەنیا پێش بڕواهێنان و ئیعلانی مسوڵمانەتییە، واتە ئەو ئازادكردنەی ئینسان لەنێوان ئەوەدا، كە ئیمان بێنێ یا نەهێنێ، هیچ قەیدو بەندێك لەسەر ئایەتەكان نییە، كە تەنیا مەبەست ئەو كاتەیە پێش ئەوەی ئیعلانی مسوڵمانەتیی بكا، ئازادە، بەڵام دوای ئەوەی ئیعلانی مسوڵمانەتیی كرد ئەو ئازادییەی

لێب سه‌نرێته‌وه‌، به‌ڵكو پێش ئیعلا نی مـ سوڵمانه‌تیی‌و دوای ئیعلا نی مـ سوڵمانه‌تییش، ئایه ته‌كان موت لَه‌قن‌و به ڕه هایی هاتوون‌و هیچ به‌ندو مه‌رج (شرط و قید)ێكیان له‌سه‌ر نـ یه‌و هیچ كه‌سێ بۆی نـ یه بـلێ: مه‌به ست ئه‌وه یه كه هه‌تا دێ ته نـ ێو ئـیـ سلامه‌وه ئازاده‌، به‌ڵام كه ها ته نـ ێو ئـیـ سلامه‌وه ئازادییه‌كه‌ی لێده‌سه‌نرێته‌وه‌و له‌مه‌ودوا به‌ناچاری ده‌بێ هه‌ر مسوڵمان بێ!!

له راستییدا هیچ كام له ئایه ته‌كان ئه‌و واتا یه ناگه یه‌نن، ئینجا بێگومان كوژران له‌سه‌ر هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه له ئایین، له گه‌ڵ ئه‌و ئازادییه‌و ئه‌و سه‌رپشكرانه‌دا دژده‌وه‌ستێ، وا ته: كه سێك پاش ئه‌وه‌ی كه مسوڵمان بوو، قه‌ناعه‌تی گۆڕا، ئه‌وه به پـێی ئایه ته‌كان سه‌رپـ شكه‌، كافر ده بێ یاخود له سه‌ر ئـیـ سلام ده‌مێنێته‌وه‌، ئینجا ئه‌گه‌ر تۆ سزای بده‌ی‌و بلێی ئه گه‌ربێت‌و ئیعلانی ئه‌و قه‌ناعه ته‌ی خۆت بـكه‌ی (له حاڵێكدا كه د ڵی گۆڕاوه‌و بڕوای به ئیسلام نه‌ماوه‌) ئه‌وه تۆ دوو چاری كو شتن ده‌بیته‌وه! مانای وا یه پێ چه‌وانه‌ی ئا یه‌تی خوا ها ته‌دی، كه بریت یه له نا چاركردن‌و زۆرلێ كردن (الإ كراه والإجـ بار) له حاڵێكدا، كه خوا هه‌ردووكیانی قه‌ده‌غه‌كردوه‌و فه‌رموویه‌تی: ﴿...وَمَآ أَنتَ عَلَيۡهِم بِجَبَّارٖۖ...﴾ ق، وه فه‌رموو یه‌تی:

مِنَ لَآ إِكۡرَاهَ فِى ٱلدِّينِ ...أَكۡبَرُ ، بەڵام تۆ زۆری لێدە کەیو دەڵێی دە بێ بە نا چاریی هەر چەندە بڕوا شت بە ئی سلام نەماوەو مـ سوڵمانیش نەماوی، بەڵام هەر دە بێ خۆت بە مسوڵمان پێشان بدەی، کە دیارە لەو حاڵە تەدا ئەو ئینـ سانە ئەوە هیچ کە مـ سوڵمانو بڕوادار نەماوە، چونکە کوفر هاتۆتە نـ ێو دڵو دەروونو قەناعەتی یەوە، بەڵام تۆ نا چاری دەکەی، کە هەرخۆی بە مسوڵمان پێـ شان بدات، وا تە: ببێـ تە مو نافیق، وا تە: وە نەبێ بەو زۆر یی لێکرد نە تۆ لەنێو ئیسلامدا بیهێڵییەوە، تازە لە باز نەی ئیـمان چووەتە دەرێو بۆ تە مـ سوڵمانێکی ڕووکە شییو ڕوا ڵەتیی، بۆ تە دە غەڵو مو نافیق لە ئەنجامی ئەو نا چارکردنەی تۆدا، وا تە جەبر لێکردنو ناچارکردنەکە نایگێڕێتەوە بۆ ئیسلام، بەڵکو دەیکا بە شتێك لە کافر خراپتـر، کە بریتیە لە مونافیق.

ئەوە بەڵگەی یەکەمی ئەوانەی کە پێیانوا یە تەنیا بە لە ئی سلام هەڵگەڕا نەوە ئینـ سان سزای کو شتنی بە سەردا ناچە سپێ، بۆ یەش هەموو جارێ دەڵێـ ین: تەنیا بە لە ئی سلام هەڵگەڕا نەوە مرۆڤ بە کو شتن سزا نادرێ، چونکە وێڕای هەڵگەڕانەوە لە ئی سلام، دە بێ شتێکی دیکە شی بێـ تە پاڵ، ئەوجار موستەحەقی سزای کو شتن دە بێ، وە کو دوا یی باسی دەکەین.

بەلگـەی دووەم: ئەوەیە کە لە ئایە تەکانی قورئا ندا تەنیا با سی سزای رۆژی دوایی کراوە، بۆ تاوانی لە ئیسلام هەلگەڕا نەوە و باسی سزای دنیایی نەکراوە، با تەما شای ئەم ئایەتا نە بکەین کە هەموویان ئا یەتی مەدەنیین، هەڵبە تە لە ئایە تە مەککییەکانیشدا با سی هەلگەڕا نەوە لە ئیسلام کراوە، بەلام من تەنیا ئایە تە مەدەنی یەکانم هێناوە تەوە، چونکە یەکێك بۆی هەیە بلێ: جاخۆ سزای هەلگەڕانەوە لە ئیسلام لە قۆناغی مەدینەدا فەرز کراوە! لە سووڕەتی (البقرة) ئا یەتی (217)دا، خوا (سبحانە وتعالی) دە فەرموێ: ﴿... وَمَن يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِۦ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُوْلَٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ ۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ...﴾، واتە: وە هەرکەسێك لە ئێوە لە ئاینەکەی هەلگەڕێتەوە وە بە کافریی بمرێ، ئەوە کردەوەکانیان هەلوەشاونەوە لە دونیاو دوارۆژدا، وە ئەوانە هاوەلی ئاگرن، وە بە هەمیشەیی لەنێو دۆزەخدا دەمێننەوە، وەك دەبینین: تەنیا باسی سزای قیامەت کراوە.

هەروەها لە سووڕەتی (محمد) ئا یەتی (25)دا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱرْتَدُّواْ عَلَىٰٓ أَدْبَٰرِهِم مِّنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ

ٱلْهُدَى ٱلشَّيْطَـٰنُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴾، واتە: بێگومان ئەوانەی پاشەوپاش هەڵگەڕانەوە دوای ئەوەی هیدایەتیان بۆ ڕۆشن بووبۆوە، ئەوانە شەیتان ئەو هەڵگەڕانەوەی بۆ جوانکردوون، وە ڕستەی بۆ درێژکردوون و هانی داون.

وە لە ئایەتەکانی (86 و87 و88)ی سوورەتی (آل عمران)دا، خوا (سبحانه وتعالى) لەوبارەوە دەفەرموێ: ﴿ كَيْفَ يَهْدِى ٱللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا۟ بَعْدَ إِيمَـٰنِهِمْ وَشَهِدُوٓا۟ أَنَّ ٱلرَّسُولَ حَقٌّ وَجَآءَهُمُ ٱلْبَيِّنَـٰتُ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿٨٦﴾ أُو۟لَـٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ ٱللَّهِ وَٱلْمَلَـٰٓئِكَةِ وَٱلنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿٨٧﴾ خَـٰلِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ ٱلْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٨٨﴾ ﴾، واتە: خوا چۆن ڕێنمایی کۆمەڵێک دەکات، کە پاش ئیمان هێنان کافر بوونەتەوە، وە دوای ئەوەی کە شایەتییان داوە پێغەمبەری خوا حەقە، وە دوای ئەوەی کە بەڵگە ڕۆشنەکانیان بۆ هاتوون، وە بێگومان خوا ڕێنمایی کۆمەڵی ستەمکاران ناکات، ئائەوانە سزایان ئەوەیە کە نەفرینی خواو فریشتەکان و تێکڕای خەڵکییان لە سەرە لە

دۆزە خدا بە هەمیشەیی دەمێنەوە، سزایان لە سەر سووك ناکرێ، وە مۆڵەتیش نادرێن. دیسان تەماشا دەکەین تەنیا باسی سزای دوارۆژ کراوە.

وە لە ئایەتی ژمارە (90)ی سوورەتی (آل عمران)دا، دیسان خوا دە فەرموێ: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بَعۡدَ إِيمَٰنِهِمۡ ثُمَّ ٱزۡدَادُواْ كُفۡرٗا لَّن تُقۡبَلَ تَوۡبَتُهُمۡ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلضَّآلُّونَ﴾، واتە: بێگومان ئەوانەی کە پاش ئیمانیان هەڵگەڕاونەتەوەو کافر بوون، وە دوایی لە کوفردا زیاتر ڕۆچوونو زیادیان کردوە، ئەوانە پەشێمان بوونەوەیان لێقبووڵ ناکرێت، وە ئەوانە گومڕاو سەرگەردانن.

وە لە ئایەتی ژمارە (74) سوورەتی (التوبة)دا دەفەرموێ: ﴿يَحۡلِفُونَ بِٱللَّهِ مَا قَالُواْ وَلَقَدۡ قَالُواْ كَلِمَةَ ٱلۡكُفۡرِ وَكَفَرُواْ بَعۡدَ إِسۡلَٰمِهِمۡ وَهَمُّواْ بِمَا لَمۡ يَنَالُواْۚ وَمَا نَقَمُوٓاْ إِلَّآ أَنۡ أَغۡنَىٰهُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ مِن فَضۡلِهِۦۚ فَإِن يَتُوبُواْ يَكُ خَيۡرٗا لَّهُمۡۖ وَإِن يَتَوَلَّوۡاْ يُعَذِّبۡهُمُ ٱللَّهُ عَذَابًا أَلِيمٗا فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۚ وَمَا لَهُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ مِن وَلِيّٖ وَلَا نَصِيرٖ﴾، کە دەر بارەی دڵ نەخۆشەکان، کۆمەڵێك کە هەڵگەڕاونەتەوە لە ئیسلام

دەدویٚو دە فەرمویٚ مِنَ ... يَحۡلِفُونَ بِٱللَّهِ مَا قَالُواْ وَلَقَدۡ قَالُواْ كَلِمَةَ ٱلۡكُفۡرِ ...أَكۡبَرُ، واتە: سویٚند دەخۆن بە خوا کە ئەو قسەیان نەکردوە، بەلاٌم بە تەئکید وشەی کوفریان گوتوە مِنَ ... وَكَفَرُواْ بَعۡدَ إِسۡلَٰمِهِمۡ...أَكۡبَرُ، وە دوای ئەوەی کە هاتوونە نیٚو ئیسلامەوە کافربوونەتەوە، (واتە: دوای ئەوەی هاتوونەتە نیٚو ئیسلام بە ڕوالٌەتیی، شتی وایان گوتوە، کە لەسەریان چەسپیوە، کە لە بازنەی ئیسلام چوونەتە دەریٚ)، مِنَ ...وَهَمُّواْ بِمَا لَمۡ يَنَالُواْ ...أَكۡبَرُ، وە مەبەستیٚکیشیان هەبوو دەستیان پیٚی نەگەیشت (کە زۆر لە تویٚژەرەوانی قورئان دەلٌیٚن: بریتی بوو لە کوشتنی پیٚغەمبەری خوا (علیه الصلاة والسلام))، مِنَ ...وَمَا نَقَمُوٓاْ إِلَّآ أَنۡ أَغۡنَىٰهُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ مِن فَضۡلِهِۦ ...أَكۡبَرُ، وە هیچ ڕەخنەشیان نەبوو، هیچ عەیبیشیان نەدۆزیەوە، ئەوە نەبیٚ کە خواو پیٚغەمبەری خوا بە چاکەی خۆیان بیٚ نیازیان کردبوون، (واتە: ئەوەبوو کە لە سایەی ئیسلامدا دەولٌەمەند بوو بوونو خوا بە بەخششی خۆی ساماندارى کردبوون و پاداشتی چاکەیان بە خراپە دایەوە)، مِنَ ...فَإِن يَتُوبُواْ يَكُ

خَيْرًا لَّهُمْ ...أَكْبَرُ، ئە گەر بگەڕێنـەوەو پە شـێمان ببنـەوە واز لـ ـەو کو فـرە بێ نـن، ئەوە بۆ ئەوان باش تـرە، مِنَ ... وَإِن يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ ٱللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي ٱلدُّنْيَا وَٱلْآخِرَةِ ..أَكْبَرُ، وە ئەگەر پشت هەڵکەن خوا ئازارێکی بەئێشیان دەدا لە دونیا لە دوارۆژدا مِنَ ... وَمَا لَهُمْ فِي ٱلْأَرْضِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ... أَكْبَرُ، وە لە سەر زەوی هیچ پ شتیوان‌و هیچ یارمەتـ یدەرێکیان نـ یە، د یارە لـ ێرەدا با سی سزای بە ئێ شی دونـ یای کردوە، بەڵام سزا بەئێ شە دونیاییە کە، وە کو تو ێژەرەوانی قور ئان دە ڵێن، شتێکی د یار کراو نـ یە تاکو سزایەکی دونیایی بێ، بەڵکو ئەوەبووە کە هەمیشە لە حاڵەتی دڵەڕاو کەدا بوون، نهێنـی یەکانیان کە شف دە بن، بۆ یە خوای پەروەدگار پێغەمـبەری خۆی (علـيه الـصلاة والـسلام) ئا گادار کردۆتەوە کە ئەوان هەمیـشە لە ئازارو ئێ شێکی دەروونـی یدا ژیاون.

ئینجا ئێمە تەنیا ئایەتە مەدەنییەکانمان هێنا، ئە گەرنا لە ئایە تە مەکییەکانی شدا هەروا یە، وە کو لە ئا یەتی ژ مارە (106)ی سووڕەتی (النـحل)دا و ئا یـەتی (11)ی سووڕەتی (الحج)دا و ئایەتی (65)ی سووڕەتی (الز مر)دا، دیـسان با سی هەڵگەڕانەوە لە ئیـسلام کراوە، بەبێ ئەوەی کە با سی سزای

دونیایی بكرێ، بەڵام وەك پێشتریش گوتمان ئێمە بۆیە تەنیا ئایەتە مەدەنییەكانمان هێنان، چونكە یەكێ بۆی هەیە بڵێ: سزا شەرعییەكان هەموویان لە قۆناغی مەدینەدا فەرز كراون.

ئینجا لێرەدا دەپرسین: باشە بۆچی سزای دونیایی لە ئایین هەڵگەڕانەوە لە قورئاندا باس نەكراوە؟ كە بە حساب دەبێ بریتی بێ لە كوشتن، كە قورسترین سزایەو هیچ سزایەك بە قەدەر كوشتن قورس نییە، لە گەڵ ئەوەشدا ئەو هەموو ئایەتانە باسی لە ئایین هەڵگەڕانەوە دەكەن، بەڵام بێجگە لە سزای قیامەتی، باسی سزای دونیایی نەكراوە؟! بێگومان ئەوە جێی پرسیارە، لە حاڵێكدا كە ئێمە دەبینین سزای تۆمەتی داوێن پیسیی (قذف) باسكراوە، واتە: كەسێك تۆمەتی داوێن پیسیی بۆ پیاوێ یان ئافرەتێ بكات، بێ ئەوەی بتوانێ چوار شاهیدان بێنێ، دەبێ (80) قامچی لێبدرێ، وەك دەفەرموێ: ﴿وَٱلَّذِينَ يَرۡمُونَ ٱلۡمُحۡصَنَٰتِ ثُمَّ لَمۡ يَأۡتُواْ بِأَرۡبَعَةِ شُهَدَآءَ فَٱجۡلِدُوهُمۡ ثَمَٰنِينَ جَلۡدَةٗ ...﴾ النور، واتە: ئەوانەی كە ئافرەتانی داوێن پاك تۆمەتبار دەكەن بە داوێن پیسی، پاشان چوار شایەد ناهێنن (80) قەمچییان لێ بدەن، لە یەك ئایەتدا باسی سزای تۆمەتی داوێن پیسیی كراوە، كە (80) قەمچییە،

وه له یەك ئایەتیشدا باسی سزای دزیی کردن کراوه، که دەست بڕانه: ﴿وَٱلسَّارِقُ وَٱلسَّارِقَةُ فَٱقۡطَعُوٓاْ أَيۡدِيَهُمَا ...﴾ المائدة، واته: وه پیاوی دزو ئافرەتی دز دەستیان ببڕن.

تەماشا دەکەین ئەم دوو سزایه که دوو سزای سووکن، بێگومان (80) قەمچی لێدران، لەگەڵ دەست بڕران، لەچاو کوشتن، دوو سزای سووکن‌و تەنیا یەکی له یەك ئایەتیشدا باسکراون، بەڵام له چەندان ئایەتدا باسی له ئایین هەڵگەڕانەوه کراوه، بێ ئەوەی که ئاماژه به سزای دونیایی بکرێ! کەواته: له ئەسڵدا له ئایین هەڵگەڕانەوه سزایەکی دونیایی لەسەر نیه، که بریتی بێ له کوشتن، له هەموو حاڵاندا، بۆیەش دەڵێم له هەموو حاڵاندا، چونکه وەکو دوایی باسی دەکەین، تەنیا له یەك حاڵەتدا سزای کوشتن ڕوو له کەسێك دەکات که له ئیسلام هەڵدەگەڕێتەوه، ئەویش ئەوەیه که ئەو کەسه وێڕای له ئیسلام هەڵگەڕانەوه، بچێته ڕیزی دوژمنانیشەوەو دوژمنایەتی ئەهلی ئیسلام بکا، لەو کاتەدا خوێنی خۆی حەڵاڵ دەکات، بەڵام نەك لەبەر هەڵگەڕانەوه له ئیسلام، بەڵکو لەبەر دژایەتییکردنی بۆ ئیسلام، واته نەك لەبەر دەرچوونی له ئیسلام، بەڵکو لەبەر دەرچوونی له دژی ئیسلام، به عەرەبی دەگوترێ: (لیس لخروجه من الإسلام، بل

لخروجه على الإسلام).

بەلگەی سێیەم: هەلوەشاندنەوەی بەلگەکانیان: ئەمجار با بێینە سەر هەڵسەنگاندنی ئەو بەلگانەی کە ئەوانەی پێیان وایە سزای لە ئیسلام هەلگەڕانەوە لە هەموو حالاًندا بریتیە لە کوشتن، بۆ ئیسپاتی ڕایەکەیان دەیانهێننەوە.

دیارە وەك پێشتر باسمان کرد ئەوانە هیچ بەلگەیەکی قورئانیان بەدەستەوە نیەو تەنیا بە دەقەکانی سوننەت بەلگە دێننەوەو ئەو دەقانەی سوننەتیش کە لەوبارەوە پشتیان پێ دەبەستن، سەرجەم سێ دەقن کە لە بڕگەی یەکەمدا خستماننە ڕوو.

جا هەرچەندە ئێمە پاش تۆزێکی دیکە پێنج بەلگە لەسەر ئەوە دێنینەوە کە ناگونجێ ئەو دەقانەی سوننەتو هاوویێنەکانیان بکرێنە بەلگەی ئیسپاتی ئەوە کە بابای هەلگەڕاوە سزایەکەی بریتیە لە کوشتن لە هەموو حالاًندا، بەلاًم سەرەتا بە گشتی لەبارەی ئەو دەقانەی سوننەتەوە دەلێین: دەقەکانی سوننەت بە گشتی لە ڕووی (سَنَد)ەوە دوو جۆرن:

موتەواتیر[1] (مـتواتر)و ئاحاد (أحاد)، موتەواتیریش

---

1) السنة المتواترة: هي التي رواها جمع كثير تحيل العادة تواطئوهم على الكذب،

ئەوە یە كە ژمارە یەكی زۆر له پێغەمبەری خواوە یان گێڕابێتەوە تا كۆتایی[1].

ئا حادیش[2] ئەوە یە یەكێك یان ژمارە یەكی كەم له پێغەمبەری خوا یان گێڕابێتەوە كە هێندە نەبن هەواڵدانەكەیان بگەیەنێتە دڵنیایی[3].

هەڵبەتە تێكڕای زانایانیش لەسەر ئەوە كۆكن، كە هەواڵی تەواتور دڵنیایی (یقین) دەبەخشێ، بەڵام هەواڵی ئا حاد، تەنیا گومانی زاڵ (الظن الراجح) دەگەیەنێ.

هەربۆ یەش زانا یان لەبارەی ئەو دەقانەی سوننەتەوە كە ئا حادن، ڕاجیایان هە یە لەو بارەوە، كە ئا یا چۆن چۆنی بۆ بەلگەهێنانەوە لەسەر ئیسپاتی حوكمە شەرعییەكان مامەڵەیان لەگەڵدا دەكرێ، بۆ وێنە: مالیكییەكان بۆ وەرگرتنی سوننەتی

أو وقوعه منهم من غير قصد التواطوء عن جمع مثلهم حتى يصل المنقول الى النبي عليه الصلاة والسلام، ويكون مستند عملهم بالأمر المنقول عن النبي ﷺ المشاهد أو السماع. (الوجيز في أصول الفقه، د. عبدالكريم زيدان، ص168).

1) تیسیر علم اصول الفقه، ص137، عبدالله بن یوسف الجدیع.

2) الآحاد: هي ما رواها عن النبي ﷺ عددٌ لم يبلغ حد التواتر. هەمان سەرچاوە، ص171.

3) هەمان سەرچاوەی پێشوو، ص140.

ئا حاد، مەرجیان ئەوە یە كە پێ چەوانەی كردەوەی خەڵكی مەدی نە (ع مل أ هل المدي نة) نەبێ، وە حەنەفیەكان دوو مەرجیان هەن بۆ كارپێكردنی سوننەتی ئاحاد، یەكەم: نابێ ئەو مەسەلەیە لەوانەبێ كە خەڵكی بە گشتی پێیانەوە گرفتارن (أن لا تكون في أمر تعم به البلوى) واتە: ئەگەر لەو جۆرە بێ، عەقڵو مەنتیق وادەخوازێ كە بە تەواتور پێمان بگات، مادام وا پێماننەگەیشتبێ، جێی گومانە. دووەم: نابێ ئەوەی كە گێڕاویەتەوە لە پێغەمبەرەوە، كاری پێنەكردبێ[1].

ئینجا ئاشكراشە، كە هەركام لەو سێ دەقەی سوننەت لە جۆری ئاحادن‌و دواییش ڕوونی دەكەینەوە كە ئایا ئەو مەرجانەیان تێدا هاتوونەتە دی، یان نا؟

ئەوە لە لایەكەوە لە لایەكی دیكەشەوە دەڵێین:

بنچینەیەكی (أصول الفقه)ە كە هەركات لە بارەی مەسەلەیەكەوە دوو دەق (نص) مان هەبوون، كە یەكیان گشتی (عام)ەو یەكیان تایبەت (خاص)ە، یان یەكیان رەها (مطلق)ەو یەكیان بەنددار (مقیّد)ە، یان یەكیان كورت (مجمل)ەو یەكیان درێژ (مفصّل)ە، ئەوە پێویستە دەقە گشتی یان رەها یان كورتەكە لە بەر ڕۆشنایی دەقە تایبەت‌و بەنددارو درێژەكەدا

1) بڕوانە سەرچاوەی پێشوو، ل144- 146.

حاڵی بین، وەك گوتوویانە:

"یحمل العام علی الخاص، والمطلق علی المقید، والمجمل علی المفصل)[1].

ئینجا بینا لەسەر ئەوەی، کە ڕابرد دەڵێین:

لەبەرئەوەی فەرموودەی: ((مَنْ بدّل دینه فاقتلوه)) دەقێکی گشتییە (عام)ەو دەقی ((لا یحِلُّ دم امرئٍ مسلم إلا بإحدی ثلاث: .... والتارك لدینه المفارق للجماعة)) دەقێکی تایبەتی (خاص)ە، چونکە لە دەقی ((من بدل دینه...))دا، هەر کەسێك ئاینی خۆی بگۆڕێ حوکمی کوژرانی بەسەردا دراوە، بەڵام دەقی ((التارك لدینه المفارق للجماعة)) حوکمی کوژرانی تایبەت کردوە بەکەسێکەوە کە ئایینەکەی خۆی دەگۆڕێو دەشچێتە ڕیزی دوژمنانیشەوەو لە کۆمەڵی مسوڵمانان جیا دەبێتەوە.

وە دەشتوانین بڵێین:

لە دەقی یەکەمدا ((من بدل دینه.....))دا خودی ئایین گۆڕین بەرەهایی کراوەتە پاساو (مبرِّر)ی کوژران، بەڵام لە دەقی دووەم: ((التارك لدینه ...))دا بەند (قید)ێك خراوەتە سەر ئەو ئایین گۆڕینە ڕەهایە، کە بریتییە لە ئایین گۆڕینێك کە

---

1) بڕوانە: الوجیز في أصول الفقه، ص286و310 و352.

ئینتیماو سه‌نگه‌رگۆڕینیشی به‌ دوادا دێت‌و ئه‌و هه‌لگه‌ڕاوه‌یه‌ و یێڕای واز له‌ ئیسلام هێنان به‌ یه‌کجاری واز له‌ ڕیزی مسوڵمانانیش دێنیٚ‌و، ده‌چێته‌ ڕیزی دوژمنانیشه‌وه‌و سه‌نگه‌ر له‌ مسوڵمانان ده‌گریٚ!

که‌واته‌:

به‌ حوکمی بنچینه‌ی: (یحمل العام على الخاص)و بنچینه‌ی (یحمل المطلق على المقید) ناچارین بڵێین: مه‌به‌ست له‌و هه‌لگه‌ڕاوه‌یه‌ی که‌ خوێنی حه‌ڵاڵ ده‌بیٚ، هه‌موو هه‌ڵگه‌ڕاوه‌ (مُرتد)یێك نییه‌ به‌گشتی، وه‌ هه‌موو جۆره‌ هه‌لگه‌ڕانه‌وه‌یه‌ك خوێنی خاوه‌نه‌که‌ی حه‌ڵاڵ نابیٚ‌و، سزای کوشتنی له‌ به‌رانبه‌ردا نابیٚ به‌ڕه‌هایی، به‌ڵکو ئه‌و هه‌لگه‌ڕاوه‌یه‌ی سزای کوشتن ده‌یگرێته‌وه‌، هه‌لگه‌ڕاوه‌یه‌کی تایبه‌ت (خاص)ه‌و، ئه‌و هه‌لگه‌ڕانه‌وه‌یه‌ی سزاکه‌ی کوشتنه‌، هه‌لگه‌ڕانه‌وه‌یه‌کی به‌نددار (مقید)ه‌، که‌ بریتین له‌:

که‌سێك که‌ له‌ ئیسلام هه‌ڵده‌گه‌ڕێته‌وه‌و پاشان ده‌چێته‌ ڕیزی دوژمنانه‌وه‌و سه‌نگه‌ر له‌ ئیسلام‌و موسڵمانان ده‌گریٚ، وه‌ هه‌لگه‌ڕانه‌وه‌یه‌ك که‌ هاوڕێیه‌ له‌گه‌ڵ به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی ئیسلام‌و مسوڵمانان‌و به‌ هێز دژایه‌تیی کردنیان.

وه‌ له‌ ڕاستییدا سزایه‌که‌ له‌سه‌ر خودی له‌ ئایین هه‌لگه‌ڕانه‌وه‌که‌ نیه‌، که‌ ئه‌وه‌ مافێکه‌ خوای کاربه‌جیٚ به‌ هه‌موو مرۆڤێکی داوه‌،

وه‌ك له چه‌ندان ئا یه‌تی قورئا ندا به ڕا شكاویی ڕاگه یه‌نراوه‌، به‌ڵكو له‌سه‌ر رووبه‌ڕووبوونه‌وه‌و دژایه‌تییكردنه‌كه‌یه‌.

ئینجا ئه‌گه‌ر یه‌كێك بپرسیّ:

ئایا به‌لگه له‌سه‌ر ئه‌وه چییه كه هه‌ر كه‌سێك دژی ئیسلام‌و مسوڵمانان جه‌نگی‌و سه‌نگه‌ری لێگرتن سزایه‌كه كوشتنه؟

له وه‌ڵامدا ده‌ڵێین: به‌ڵگه‌مان ده‌یان ئا یه‌تی قورئانی به‌پێزو ده‌قی سوننه‌تی پێغه‌مبه‌ری به‌ڕێزه ﷺ، بۆ نموونه: مِنَ ... فَإِن قَٰتَلُوكُمْ فَٱقْتُلُوهُمْ كَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٩١﴾ أَكْبَرُ البقرة، وا ته: جا هه‌ركات له‌گه‌ڵتان جه‌نگین‌و به شه‌ڕهاتن، ئه‌وه بیانكوژن، سزای كافران ئاوا یه‌، (وا ته: كافرانێك كه روو به‌ڕووی مسوڵمانان ده‌بنه‌وه‌).

كه‌واتـه:

فه‌رمووده‌ی: ((من بدل دينه فاقتلوه)) ده‌قێكی كورت (مجمل)ه‌، چونكه وێڕای مسوڵمانان نامسوڵمانانیش ده‌گرێته‌وه‌، كه بێگومان ئه‌وان مه‌به‌ست نین، چونكه: ئه‌گه‌ر بابا یه‌كی جووله‌كه‌، یان نه‌صرانیی یان بووذایی، یان مه‌جووسیی، ئایینه‌كه‌ی به ئیسلام بگۆڕیّ ئه‌وه ئیسلام پێشوازیی لێده‌كات، وه ئه‌گه‌ر له كوفرێكیشه‌وه بۆ كوفرێكی دیكه بگوازێته‌وه‌، ئه‌وه بۆ

ئیسلام هیچ فه‌رق ناكات!

هه‌روه‌ها ئه‌م ده‌قه‌ هه‌ر مسوڵمانێكیش ده‌گرێته‌وه‌ كه‌ به‌ هه‌ر شێوه‌یه‌ك بووه‌ له‌ ئیسلام پاشگه‌زبووه‌ته‌وه‌، كه‌ ئه‌مه‌ش راست نی یه‌، چونكه‌ خوا (سبحانه وتعالى) له‌ چه‌ندان ئایه‌تدا رایگه‌یاندوه‌ كه‌ مرۆڤه‌كانی له‌ نێوان كوفرو ئیماندا سه‌رپشك‌و ئازاد كردوه‌، كه‌وا ته‌: مه‌به‌ست له‌و كه‌سه‌ی كه‌ ئایینه‌كه‌ی ده‌گۆڕێ‌و به‌ كوژران سزا ده‌درێ، ئه‌و مسوڵمانه‌یه‌ كه‌ وێڕای هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه‌ له‌ ئیسلام - كه‌ ئه‌وه‌ مافی خۆیه‌تی- له‌ ریزی مسوڵمانانیش جیا ده‌بێته‌وه‌و ده‌چێته‌ به‌ره‌ (جَبْهة)ی كافرانی دژایه‌تییكه‌ره‌وه‌و سه‌ره‌نجام فه‌رمووده‌ی: ((التارك لدينه المفارق للجماعة)) ده‌بێته‌ ڕوونكه‌ره‌وه‌ی (مُبَيِّن) فه‌رمووده‌ی پێشووو درێژه‌ (مفصل)ه‌كه‌ی.

ئێستاش ئێمه‌ پێنج (5) به‌ڵگه‌ دێنینه‌وه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌، كه‌ ئه‌و فه‌رمایشتانه‌ی پێغه‌مبه‌ر ﷺ كه‌ به‌ به‌ڵگه‌ ده‌هێنرێنه‌وه‌، (دیاره‌ له‌وباره‌وه‌ هیچ ئایه‌تێك نیه‌و پێشتر باسمان كرد، كه‌ سزادانی هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه‌ له‌ ئایین له‌به‌ر خودی هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه‌كه‌ له‌ قورئاندا باس نه‌كراوه‌و به‌س له‌ فه‌رمایشته‌كانی پێغه‌مبه‌ردا ﷺ هاتوه‌)، ناگونجێ مه‌به‌ست پێ یان سزادانی دونیایی بێ، له‌ هه‌موو حاڵاندا:

<u>به‌ڵگه‌ی یه‌كه‌م:</u> له‌ ڕێیه‌كی ڕاست‌و درووسته‌وه‌ نه‌زانراوه‌، كه‌

پێغەمبەری خوا ﷺ کە سانێکی کوشت بێ لە رۆژ گاری خۆیدا، کە پاش مسوڵمان بوون، لە ئیسلام هەڵگەڕاونەتەوە، وەکو لەم ئایەتانەوە بە ڕوونیی دیارە، کە لە سەردەمی خۆیدا کەسانێك هەبوون کە لە ئیسلام هەڵگەڕاونەتەوەو لە بازنەی ئیسلام چوونەدەر، بەڵام هیچ کەسی لەسەر ئەوە سزا نەداوە، وەکو ئەم ئایەتانە بە ڕوون و ڕاشکاویی ئەوە دەگەیەنن:

1- لە سوورەتی (التوبة) ئایەتی (65، 66)دا، خوا (سبحانه و تعالى) دەفەرموێ: ﴿وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ ۚ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ ۚ ... ﴿٦٦﴾﴾ التوبة.

دەربارەی مونافیق و دڵ نەخۆشەکان دەدوێ و دەفەرموێ: ئەگەر پرسیاریان لێبکەی بە تەئکید لەسەرکردنەوە دەڵێن: ئێمە لەو قسانەماندا (واتە: ئەو قسانەی کە کوفر یان تێدابووە) هەروا رێگەمان دەبڕی و دەمانویست دووریی ڕێ کەم بکەینەوە وە گاڵتەمان دەکرد، (خوا دەفەرموێ) بفەرموو: ئایا بە خواو ئایەتەکانی و پێغەمبەری خوا گاڵتەتان دەکرد؟ (لَا تَعْتَذِرُوا) عوزرو بیانوو مەهێننەوە (قَدْ

كَفَرۡتُم بَعۡدَ إِيمَٰنِكُمۡۚ) له‌ دوای ئه‌وه‌ی كه‌ ئیمانتان هێنابوو كافر بوونه‌ته‌وه‌، هه‌ندێك له‌ زانایان ده‌ڵێن لێره‌دا مه‌به‌ست له‌ ئیمان، مسوڵمان بوونی ڕووكه‌شییه‌، واته‌ دوای ئه‌وه‌ی به‌ روا ڵه‌ت هاتبوو نه‌ نێو ئیسلامه‌وه‌، ئه‌وه‌ شتان هه‌ڵوه‌شاندۆته‌وه‌، یاخود دوای ئه‌وه‌ی كه‌ ئیمانتان هێنا بوو به‌ڕاستیی، به‌و قسانه‌تان و به‌و گاڵته‌ كردنه‌تان به‌ خواو ئایه‌ته‌كانی خواو پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، ئیمانه‌كه‌تان هه‌ڵوه‌شاندۆته‌وه‌، وه‌ك ده‌بینین له‌ حاڵێكدا كه‌ ئیسلام و ئیمانیشیان هه‌ڵوه‌شاوه‌ته‌وه‌، به‌ڵام نابینین نه‌ خوا (سبحانه‌ وتعالی) باسی هیچ سزایه‌كی كرد بێ، وه‌ نه‌ پێغه‌مبه‌ریش ﷺ سزای دابن، كه‌ دیاره‌ ئه‌وانه‌ كه‌سانێكی ناسراویش بوون، چونكه‌ ده‌ فه‌رموێ: مِنَ وَلَئِن سَأَلۡتَهُمۡ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلۡعَبُۚ أَكۡبَرُ ئاشكرا شه‌ كه‌ پرسیارو وه‌ڵام له‌گه‌ڵ كه‌سانێكی دیارو ناسراودا نابێ ناكرێ، لێره‌شدا خوای كاربه‌جێ به‌راشكاویی كافربوون و كوفركردنی كۆمه‌ڵێكی دیاریكراو ڕاده‌گه‌یه‌نێ بێئه‌وه‌ی هیچ باس و خوا سی سزا (عقوبة) له‌ ئارادا هه‌بێ، وه‌ له‌ هۆی هاتنه‌خواره‌وه‌شدا دیسان دیاره‌ كه‌ كه‌سانێكی دیاری كراو بوون و دوایی هاتوون بۆ لای پێغه‌مبه‌ر ﷺ و سوێندیان بۆ خواردوه‌ كه‌

مەبەستیان ڕێگابڕین و گاڵتەکردن و کات بەسەربردن بووە، نەك بە جیددیی مەبەستیان ئیعلانی کوفر بووبێ.

2- ئایەتێکی دیکە، ئایەتی ژمارە (74)ی هەر سوورەتی (التوبة)یە کە دەفەرموێ: مِنَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا ...﴿٧٤﴾ أكبر التوبة، واتە: سوێندت بۆ بە خوا دەخۆن کە نەیانگوتوە (وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ)، بەڵام بە تەئکید و شەی کوفر یان گوتوە (وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ) وە دوای ئیسلامەتییەکەیان کوفر یان کردوە (وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا) وە ویستیشیان شتێ بکەن کە دەستیان پێی نەگەیشت، کە پێشتر ئاماژەمان پێدا مەبەستیان ئەوەبوو، کە پیلانێك لە دژی پێغەمبەر ﷺ بگێڕن و بیکوژن، لە ڕێی جەنگی تەبووك لە پێچێك لە دەروو یەك هەڵ بدێرن، کەوا تە: لێرەشدا خوا بە روون و ڕاشکاویی دەفەرموێ: لە دوای ئیسلام کوفر یان کردوە، بەڵام هیچ سزاش دیار نیە بەسەریاندا چەسپێنرابێ.

3- هەروەها لە سووڕەتی (التوبة) ئایەتی (80)دا دەفەرموێ:

مِنَ ٱسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِن تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَهُمْ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٨٠﴾ التوبة، دە فەرموێ:

تۆ داوای لێبوردن یان بۆ بکەی یان داوای لێبوردن یان بۆ نەکەی، ئەگەر حەفتا (70) جار داوای لێبوردن یان بۆ لە خوا بکەی، خوا لێیان خۆش نابێ، ئەویش لەبەر ئەوە کە کوفریان بە خواو بە پێغەمبەرەکەی کردوە، وە خوا ڕێنمایی کەسانی لەڕێ دەرچوو ناکات.

ئەوە بەڵگەی یەکەم لەسەر ئەوە کە ناگونجێ مەبەست لە فەرمایشتەکانی پێغەمبەر ﷺ کە دەفەرموێ: ((مَن بَدَّل دينَهُ فاقتلوه)) وە کە دەفەرموێ: ((التارك لدينه، المفارق الجماعة)) مەبەست ئەوەبێ، کە هەرکەسێك لە ئیسلام هەڵگەڕایەوە بکوژرێ، چونکە نابینین پێغەمبەر ﷺ ئەوا نە، کە لە ئیسلامیش هەڵگەڕاونە تەوە نابینین کوشتبنی، کەواتە: نابێ قسەی پێغەمبەر ﷺ و فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺ پێچەوانەی ڕەفتاری پێغەمبەر ﷺ بێ، وە لە ژیانی کردەیی پێغەمبەر ﷺ دا نابینین هیچ کەسێکی لەسەر ئەوە کە کوفری کردوەو لە ئیسلام هەڵگەڕاوەتەوە سزا دابێ، کەواتە: نابێ فەرمایشتەکەشی پێچەوانەی

كردەوە كەی بێ، بۆ یە فەرمایشتەكە دە بێ مەبەستێكی دیكەی هەبێ، كە لەگەڵ كردەوەكەی دا تێكنەگیرێ[1].

بەڵگەی دووەم: سزا شەرعییە دیارییكراوەكان (الحدود) وەك:
﴿تۆڵە (قصاص)، سزای زینا، سزای ڕێگریی، سزای دزیی، سزای بوختانی زینا (القذف)﴾ سەرجەم هاوەڵانو زانایانیش لە سەریان كۆكو یەكدەنگ، هەموو زانایان لە سەر ئەو سزایانە یەكدەگن، كە سزای كوشتنی ئەنقەست، كوشتنەوەیەو، سزای داوێن پیسیی، سەد قەمچییەو، سزای دزیی، دەستبڕینەو، سزای ڕێگریی، ئەو چوار جۆرە سزایەیە، كە لە ئایەتی (33)ی سوورەتی (المائدة)دا باسكراون، وە سزای بوختانی داوێنپیسیی، هەشتا قەمچییە، ئەوە زانایان لەسەری یەكدەنگن، چونكە بە دەقی قورئانی دەلالەت ڕوون (قطعیة الدلالة) باسكراون، بەڵام سزای لە ئیسلام هەڵگەڕانەوە، هاوەڵانیشو زانایانی دوای ئەوانیش لەبارەیەوە راجیاییان هەیە، بەڵێ، زانایان لەسەر ئەو سزایانەی دیكە یەكدەنگن، بەڵام لە سەر ئەوە، كە كەسێك لە ئیسلام

---

1) ئەگەر بگوترێ: ئەو ئایەتە لەبارەی موونافیقەكانەوە دەدوێنو حوكمی ئەوانیش جیایە لە هی هەڵگەڕاوەكان ! دەڵێین: موونافیقێك كە خوا عزوجل لەبارەیانەوە دەفەرموێ: كوفری ئاشكرایان كردوەو پاش ئیمانو ئیسلام كافر بوونەتەوە، دیارە كە هەڵگەڕاوە (مرتد)نو پێناسەی (مرتد) دەیانگرێتەوە.

هەڵدەگەڕێتەوە، ئا یا دە بێ سزاکەی چی بێو چۆن بێ؟ زانایان بە هاوەڵانو غەیری هاوەڵانیشەوە ڕاجیاییان هەیە.

ئە مەش چەند بەڵگە یەك لەوبارەوە کە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ خوا لێیان رازی بێو زانا یانیش راجیایان هەیە دەر بارەی سزای لە ئیسلام هەڵگەڕانەوە، کە دیارە ئە گەر فەرمایشتەکانی پێغەمبەر ﷺ روونو را شکاوبان لەوبارەوە، وەکو هەندێك ئیددیعا دەکەن، نەدەگونجا هاوەڵان وە زانایان ڕاجیاییان هەبێت:

1/ یەکێ لەو بەڵگانە ئەوەیە کە عومەری کوڕی خەتتاب - خوا لێی رازی بێ-، رای وا نەبووە کە هەڵگەڕاوە بکوژرێت، بەڵکو ڕای وا بووە کە حەپس بکرێت، وەکو لەم دەقەوە دیارە:

روى عبدالرزاق والبيهقي وابن حزم: ((أن أنسًا عاد من "تُسْتَر" فقَدِم على عمر، فسأله: ما فعل الستة الرهط من بكر بن وائل، الذين ارتدوا عن الإسلام، فلحقوا بالمشركين؟ قال: يا أمير المؤمنين، قوم ارتدوا عن الإسلام، ولحقوا بالمشركين، قتلوا بالمعركة، فاسترجع عمر (أي قال: إنا لله وإنا إليه راجعون) قال أنس: وهل كان سبيلهم إلا القتل؟ قال: نعم، كنت أعرض عليهم الإسلام، فإن أبوا أودعتهم السجن)).

رواه عبدالرزاق في المصنف: 10/165، 166، الأثر

(18696)، والبيهـ قي في الـ سنن: 8/207، و سعيد بن منـ صور ص3 ر قم (2573)، وا بن حزم في المحـ لى: 11/221.

وا ته: هه‌ركام له عه بدوڕه‌زاق‌و ئیبن حه‌زم‌و به‌یهه‌قیی ده‌گێڕنه‌وه كه ئه‌نه‌سی كوڕی مالیك له (توستور) ده‌گه‌ڕێته‌وه، ده‌چێ بۆ لای عومه‌ر، خوا له هه‌ردووكیان رازی بێ، عو مه‌ر پر سیاری لێ ده كات: ئه‌و شه‌ش كه سه له هۆزی (به‌كری كوڕی وائـ یل) كه له ئی سلام هه‌ڵگه‌ڕابوو نه‌وه‌و په‌یوه ست بوو بوون به هاوبه شدانه‌رو كافره‌كا نه‌وه سه‌ره‌نجامیان چی لێهات؟ گوتی: ئه‌ی گه‌وره‌ی بڕواداران! كۆ مه‌ڵێك بوون له ئیسلام هه‌ڵگه‌ڕابوونه‌وه‌و چووبوونه گه‌ڵ هاوبه شدانه‌ره‌كان، له جه‌نگدا كوژران (وا ته: دوای ئه‌وه‌ی كه به دیل گیران كوژران)، عومه‌ر گوتی: (إنا لله وإنا إليه راجعون) (وا ته: پێی ناخۆش بوو)، ئه نه‌س گوتی: ئا یا جگه له كو شتن هیچ رێیه‌كی دیكه‌یان هه‌بوو گوتی: به‌ڵێ ئه گه‌ر گه‌یانباتانه لای من ئیسلامم له‌سه‌ر ڕاده‌نواندن (واته: ئیسلامم بۆ پێشنیار ده كردن كه بگه‌ڕێ نه‌وه بۆ ئی سلام)، جا ئه گه‌ر مـ سوڵمان بووبانه‌وه با شه، به‌ڵام ئه گه‌ر مـ سوڵمان نه‌بووبا نه‌وه سجنم ده‌كردن. كه‌واته عومه‌ر-خوا لێی رازی بێ-، ڕای وا نه‌بووه كه كه سێك له ئی سلام هه‌ڵده‌گه‌ڕێ تەوەو ده چێته نـ ێو

کافرەکانیش، مادام دوایی کە بە دیل دەگیرێ لەسەر ئەوە کە لە ئیسلام هەڵگەڕاوەتەوە، لەسەر ئەوەندە بکوژرێ.

دیارە هەندێك لە زانایان ئەو هەڵوێستەی عو مەریان خوا لێی رازی بێ بەوە پا ساو داوە تەوە، کە عو مەر لە بەر بارودۆخی جەنگ گوتوو یەتی با نەکوژرێن، یان لە بەر ئەوەی کە سزادانی هەڵگەڕاوە سزایەکی دیاری کراوی شەرعیی نیەو لەنێو بازنەی سیاسەتی شەرعیی‌و سنووری دەسەڵاتی حوکمڕان‌و سەرۆکی دەوڵەتدا یە، وە کو دکتۆر (یوسف القرضاوي) لە کتێبی: (نحن والغرب أسئلة شائكة وأجوبة حاسمة) لاپەڕە (61ـ 62)دا هێناو یەتی، بەڵام لە راستییدا پاساوی یەکەم بێهێزەو لەبەرئەوە نەبووە، چونکە پاش بەدیل گیرانیان هیچ مەترسییان نەماوە کە بەملاولادا بچن، وە پاساوی دووەمیشیان کە دەڵێ: لەبەرئەوە کە سزای لە ئیسلام هەڵگەڕانەوە سزایەکی دیاریکراو نیە، ئەوە هەر قسەی ئێمە یەو ئێمەش دەڵێین: لە ئیسلام هەڵگەڕانەوە سزایەکی دیاریکراوی نیە، وا تە: سزایەکی شەرعیی دیاریکراو، کە لە هەموو حاڵاندا جێبەجێ بکرێ.

2/ دووەمین بەڵگە: لەسەر ئەوە کە هاوەڵانی بەڕێزو زانایان دەربارەی سزای لە ئیسلام هەڵگەڕانەوە راجیاییان هەیە، ئەو فەرمودەیە یە کە پێشتر هێنامان کە ئەبوومووسای

ئه شعه‌ریی خوا لێی ڕازی بێ پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌ینێرێ بۆ یه‌مه‌ن‌و دوایی موعازی کوڕی جه‌به‌لیشی به‌دوادا ده‌نێرێ و دوای ئه‌وه‌ی که موعاز ده‌چێ بۆ لای‌و ئه‌ویش فه‌رمووی لێده‌کا دابنیشێ، ده‌بینێ کابرا یه‌ك که‌له‌بچه کراوه، ده‌ڵێ: ئه‌وه چییه؟! ده‌ڵێ ئه‌وه جووله‌که‌یه که مسوڵمان بووه‌و دوایی بووه‌ته‌وه جووله‌که، موعاز ده‌ڵێ: دانانایشم هه‌تاكو نه‌کوژرێ، ئه‌وه بڕیاری خواو پێغه‌مبه‌ری خوایه ﷺ. ئه‌و فه‌رمووده‌یه ئه‌بوو داوود به‌مجۆره‌ی هێناوه، ده‌ڵێ: (فأتي أبو موسى برجل قد ارتد عن الإسلام فدعاه عشرين ليلة، أو قريباً منها، فجاء معاذ، فدعاه، فأبى فضرب عنقه).

واته: پیاوێکیان هێنا له لای ئه‌بووموو سا که له ئیسلام هه‌ڵگه‌ڕابۆوه، ئه‌بووموسا بیست شه‌و یاخود ئه‌و ده‌وروبه‌ره هه‌موو شه‌وێ بانگی ده‌کرد که مسوڵمان بێته‌وه، (دیاره ئه‌ویش مسوڵمان نه‌بۆته‌وه)، کاتێ موعاز هات بانگی کرد که مسوڵمان بێته‌وه، ئه‌ویش ڕازی نه‌بوو، وه له گه‌ردنیدا.

ئه‌مه ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نێ که ئه‌بووموساو موعازیش له‌وباره‌وه راجیاییان هه‌بووه، ئه‌وه‌تا ئه‌بووموسا بیست شه‌و ئیسلامی بۆ پێشنیار کردوه که مسوڵمان بێته‌وه‌و مۆڵه‌تی داوه، به‌ڵام موعاز دوای ئه‌وه‌ی که بانگی کردوه بۆ ئیسلام‌و مسوڵمان نه‌بووه، کوشتوویه‌تی، که‌واته: ئه‌بووموو سای ئه شعه‌ریی‌و

موعازی کوڕی جەبەل، - خوا لێیان رازی بێ- هەردووکیان یەکڕا نەبوون سەبارەت بە سزادانی هەڵگەڕاوە لە ئیسلام.

3/ سێیەمین بەڵگە: هەرکام لە (إبراهیم النخعي)و (سفیان الثوري) رەحمەتی خوا یان لێ بێ وەکو لە (مصنف)ی (عبدالرزاق) بە ژمارە (17697)دا هاتوە، ڕایان وایە کە بابای هەڵگەڕاوە (مرتد) ناکوژرێ‌و پێویستە بەردەوام داوای پەشێمانبوونەوەی لێبکرێ، وەکو (ابن قدامة) لە کتێبی ناوداری خۆی (المغني) بەرگی هەشتلا پەڕە (124)دا هێناویەتی کە (النخعي) گوتوویەتی: (يُستتابُ المرتدُ أبداً) واتە: بەردەوام داوای گەڕانەوەی لێدەکرێ، واتە: هەتاکو دەمرێ هەر داوای پەشێمانبوونەوەی لێدەکرێ‌و ناکوژرێ.

کەواتە دەعوای هەبوونی یەکدەنگیی (اجماع) لەسەر ئەوە کە سزای هەڵگەڕانەوە بریتیە لە کوشتن لە هەموو حاڵەندا، قسەیەکی بێ بنەماو بێ بناغەیە.

بەڵگەی سێیەم: لەسەر ئەوە کە فەرمایشتەکانی پێغەمبەر ﷺ ئەوە ناگەیەنن کە دەبێت لە ئیسلام هەڵگەڕاوە لە هەموو حاڵاندا بکوژرێ‌و سزایەکی شەرعیی دیاریکراوی نیە، ئەوەیە کە سزای شەرعیی دیارییکراو کە (حَدّ)ی پێدەگوترێ، لە هەموو حاڵاندا دەبێ جێبەجێ بکرێ، وەکو لەم فەرمایشتەدا

دیارە: ((عن عائشة رضي الله عنها: أن قريشا أهمهم شأن المرأة التي سرقت في عهد النبي ﷺ في غزوة الفتح، فقالوا مَنْ يُكَلِّم فيها رسولَ الله ﷺ؟ فقالوا: وَمَنْ يَجترىء عليه إلا أسامة بن زيد حِبُّ رَسول الله ﷺ، فأتي بها رسول الله ﷺ، فكلَّمه فيها أُسامة بن زيدٍ، فتلوَّنَ وَجْهُ رسول الله ﷺ فقال: أتشفع في حد من حدود الله عزو جل ؟!)) رواه البخاري ومسلم. واتە: دایکمان عائیشە - خوا لێی رازی بێ- دەگێڕێتەوە کە قورەیشییەکان دەربارەی ئەو ئافرەتەی کە دزی کرد بوو لە سەردەمی پێغەمبەردا ﷺ لە جەنگی ئازادکردنی مەککەدا، زۆر خەفەتیان پێ خوارد، گوتیان: کێ لەبارەی ئەو ئافرەتەوە کە سزای دەستبڕینی بە سەردا نەچەسپێ، قسە لەگەڵ پێغەمبەری خوادا ﷺ دەکات؟، ئەوانیش گوتیان: جا کێ دەوێرێ قسە بکات لەوبارەوە، مەگەر ئوسامەی کوڕی زەید کە خۆشەویستی پێغەمبەری خوایە ﷺ، ئیدی ئەو ئافرەتەیان هێنا بۆ لای پێغەمبەر ﷺ کە سزای دەستبڕینی بە سەردا بسەپێنرێ، ئوسامەی کوڕی زەید لەبارەی ئافرەتەکەوە قسەی کردو بەرگریی لێکردو تکای بۆ کرد، پێغەمبەر ﷺیش دەموچاوی موبارەکی گۆڕاو فەرمووی: ئایا تکا دەکەی بۆ جێبەجێ نەکردنی

سزایەك لە سزاکانی خوای بەرزو باڵادەست؟!، واتە: پێی ناخۆش بوو، وە سزایەکەیان بەسەردا چەسپاند.

لێرەدا لەبەرئەوەی سزای دەستبڕین سزایەکی شەرعییە، پێغەمبەر ﷺ لە ئوسامەی کوڕی زەید کە خۆیشیو باب یشی زۆر زۆر لەلای خۆشەویست بوون، قبووڵی نەکردوە کە تکا بکەن بۆ جێبەجێنەکردنی ئەو سزا شەرعییە، بەڵام دەبینین پێغەمبەری خوا ﷺ تکاکردنی عوسمانی کوڕی عەففان - خوا لێی رازی بێ-، بۆ عەبدوڵڵای ئیبن ئەبی سەرح کە برای شیریی بووە، قبووڵ دەکا، هەرچەندە (عبدالله بن أبي السَّرح) کاتی خۆی نووسەری وەحی بووەو دوایی هەڵگەڕاوەتەوە، وەك لە (السيرة النبوية لإبن هشام) بەرگی (4) لا پەڕە (231 232) وە (السيرة الحلبية للحلبي) بەرگی (3) لا پەڕە (336)دا هاتووە بە سەرهاتەکەیان هێناوە، کە عەبدوڵڵای ئیبن ئەبی سەرح لە ئیسلام هەڵدەگەڕێتەوەو دەچێتەوە نێو کافرەکانی مەککە، بەڵام لە رۆژی ئازادکرانی مەککەدا عەبدوڵڵا دەچێتە لای عوسمان - خوا لێی رازی بێ-، عوسمانیش پەنای دەدا، وە لەلای پێغەمبەری خوا تکای بۆ دەکا، پێغەمبەر ﷺ لە سەرەتاوە بێدەنگ دەبێ، پاشان لێی دەبووریو دواتریش عەبدوڵڵا مسوڵمان دەبێ.

جا دیارە ئەگەر هاتباو سزای کوشتنی هەڵگەڕانەوە لە ئیسلامدا سزایەکی دیاری کراوبووایە، وەکو هی قەتڵو زیناو دزیی‌و بوختانی داوێن پیسیی‌و ریگریی، ئەوە بێگومان پێغەمبەری خوا ﷺ نەك هەرتەکای عوسمانی قبووڵ نەدەکرد، بەڵکو وەکو چۆن لە ئوسامەی کوڕی زەید تووڕە بوو، لە عوسمانیش بە تەئکید تووڕە دەبوو، چونکە سزا دیاریکراوەکان (الحدود) تەنانەت پێغەمبەری خواش ﷺ بۆی نیە قسەیان تێدا بکا، لە سۆنگەی ئەوەوە کە لە لایەن خواوە دیاریکراون، هەربۆیەش پێغەمبەری خوا و شەی سنوورەکانی خوا، یا سزا دیاریکراوەکانی خوا (حدود الله)ی بۆ بەکارهێناون.

<u>بەڵگەی چوارەم</u>، لەوبارەوە کە فەرمایشتەکانی پێغەمبەر ﷺ ئەوە ناگەیەنن کە سزای هەڵگەڕاوە لە ئیسلام هەمیشە بریتی بێ لە کوشتن، ئەوەیە کە پێغەمبەری خوا ﷺ کاتێك کە عومەری کوڕی خەتتاب خوای لێی رازی بێ، بۆی پێشنیار دەکات کە (عبدالله بن أبي بن سلول) بکوژێ وە پێی دەڵێ: (دعني أضرب عنق هذا المنافق) لێمگەڕێ با لە گەردنی ئەو مونافیقە بدەم، لە هەڵوێستێکدا کە عەبدوڵلا لێی دەپ شکوێتەوە، پێغەمبەر ﷺ پێی دەفەرموێ: (دعه، لا يتحدث الناس أن محمداً يقتل أصحابه) رواه البخاري ومسلم،

واتە: وازی لێبێنە، با خەڵك نەڵێن موحەممەد هاوەڵەکانی خۆی دەکوژێ، پێغەمبەر ﷺ نەیوت کوشتنی ناڕەوا یە، وەك سزادانێکی سنووری دەستەڵاتی شەرعیی، بەڵام فەرمووی: با خەڵك نەڵێ موحەممەد هاوەڵەکانی خۆی دەکوژێ، لێرەدا ئەمە ئەوە دەگەیەنێ کە پێغەمبەر ﷺ نەورووژێنرانی ڕای گشتی لە دژی پێغەمبەر ﷺو مسوڵمانانی کردوە بە پاساوی جێبەجێ نەکردنی ئەو سزایە، بەڵام دیارە سزا شەرعییەکان، ئەوە نابێتە پاساوی جێبەجێ نەکردنیان، کەواتە: دیارە کوشتنی ئینسان لەسەر هەڵگەڕانەوە لە ئیسلام، سزایەکی شەرعیی نییە ئەگەرنا پێغەمبەر ﷺ ئەوەی نەدەکردە پاساوی.

بەڵگەی پێنجەمو کۆتایی لەوبارەوە ئەوەیە کە تەنانەت ئەو زانایانەش کە ڕایان وایە با بای هەڵگەڕاوە سزایەکەی کوشتنە، ڕاجیایان هەیە لەوبارەوە کە ئایا ئەو سزایە یەکێکە لە سزا دیاریکراوەکان (الحدود الشرعية)، یاخود سزایەکی سیاسییەو حوکمڕان دیاری دەکات، هەندێکیان دەڵێن: سزایەکی دیاریکراوی شەرعییەو هەندێکیشیان دەڵێن: نەخێر بەڵکو سزایەکی سیاسییە، بەو واتایە کە لە سنووری سەلاحیەتو دەسەڵاتی حوکمڕاندا یە، کەواتە: ئەگەر کوشتنی هەڵگەڕاوە سزایەکی دیاریکراوی شەرعیی

بووایە، ئەو ڕاجیاییە نەدەبوو.

کەوا تە ئێ ستا بۆ مان دەر کەوت کە ناگو نجێ مەبە ست لە فەرمای شتی پێغەمە بەر ﷺ کە دە فەرموێ: ((مَنْ بَدَّلَ دي نه فاقتلوهُ)) کوشتنی هەر بابایەکی هەڵگەڕاوە بێ لە ئیسلام، بەڵکو ناچارین بڵێین: مەبەست لەو کەسە کە سزای کو شتنی بە سەردا دەچەسپێ، کەسێکە ئەوە نەبێ تەنیا وازی لە ئیسلام هێنابێ‌و کافر بووبێتەوە، بەڵکو وێڕای کافربوونەوەو وازهێنان لە ئیسلام، چۆتە ڕیزی دوژمنانی ئیسلامیشەوەو بەهێزو چەك بەرەنگاری مسوڵمانان بۆتەوە، وا تە، وێڕای (ا لخروج من الإ سلام)، (ا لخروج على الإسلام)یشی کردۆتە پیشە، وە کە سزای کوشتنی بۆ دانراوە، لە سەر لە دژی ئی سلام دەر چوونیەتی، نەك لە ئی سلام دەر چوونی، بە تەعب یری فەرموودەی پێغەمە بەری خوا ﷺ، لە سەر سیفەتی: (المـ فارق للجما عة) دە کوژرێ، نەك لە سەر سیفەتی (التارك لدينه)، چونکە پێشتر باسمان کرد کە پێغەمبەر ﷺ بۆ هەڵگەڕاوە لە ئیسلام، دوو سیفەتی باس کردوون (التارك لدي نه)و (ا لمفارق للجما عة) (وازهێ نەر لە ئاینە کەی) وە (جـ یابووەوە لە کۆ مەڵی مو سڵمانان)، جا با بای هەڵگەڕاوە لە ئیسلام تەنیا لەبەرئەوە، کە وازی لە ئاینەکەی هێناوە، ناکوژرێ،

بەڵكو لە سەر ئەوەی وازی لە كۆ مەڵی مـ سوڵمانان هێ ناوەو، چووەتە ر یزی دوژمنا نەوەو روو بەڕووی ئی سلام‌و مـ سوڵمانان بۆتەوە، لەسەر ئەوە دەكوژرێ.

وە هەر لەوبارەوە دەگونجێ ئەوەش بە بەڵگە بهێنرێ تەوە كە زانا یان دی سان، ئەوا نەی كە ڕا یان وا یە هەڵگەڕاوە لە ئی سلام بكوژرێ، راجیاییان هەیە لەو بارەوە كە ئا یا ئافرەتی مـسوڵمان كات ێك لە ئی سلام هەڵدەگەڕێ تەوە، ئەویش وەك پ یاو سزای هەڵگەڕا نەوە لە ئی سلامی بە سەردا دەچە سپێ یان نا؟!! د یارە راجیاییەكە شیان دەگەڕێ تەوە بۆ ئەوە كە ئافرەت ناتوا نێ جەنگاوەر بێ، بە عادەت وایە ئافرەت جەنگاوەر نا بێ‌و مەتر سی جەنگ‌و دژا یەتی لێ ناكرێ لە بەرامـبەر ئی سلام‌و مـ سوڵماناندا، ئە گەرنا خۆ لە كافربوونە كەدا وە كو پ یاو چۆن كافر دە بێ، ئافرەتیش كافر دە بێ، بەڵام وە كو چۆن پ یاو دەتوا نێ ببێ تە جەنگاوەرو سەنگەر لە دژی ئی‌سلام‌و مـسوڵمانان بـگرێ، ئافرەت ئەو توانایەی نیە، بۆ یە زانا یان كەوتوو نە راجیای یەوە، كەوا تە: هەڵ گەڕاوەش لە ئی سلام، لە سەر عەینی كافربوون‌و هەڵگەڕانەوە كەی ناكوژرێ، بەڵكو لە سەر دژایەتییكردنە كەی‌و لە سەر سەنگەرگرتنەكەی لە ئی سلام‌و مـ سوڵمانان دە كوژرێ، ئەگەرنا ئەگەر هەر لەسەر كوفرەكەی كوژرابایە ئەوە زانا یان لە بارەی كوشتنی ئافرەتی هەڵگەڕاوەوە یەكڕاو یە كدەنگ دە بوون،

چونکە کوفری پ یاوو ژن وەك یە کە، بەڵام دژا یەتییکردن‌و سەنگەرگرتنیان وەك یەك نیە، کەواتە: هۆکارو پا ساوی کو شتنی هەڵگەڕاوە کوفرەکەی نیەو سەنگەرگرتنەکەیەتی.

خاوەنی (بدائع ال صنائع) لە بەرگی (7) لا پەڕە (135)دا، هەروەها (ا بن قدا مة) لە (المغني) بەرگی (8) لا پەڕە (133)دا ئەم ڤ سەیەیان لە حەنەفییەکا نەوە هێ ناوە، کە ئافرەتی هەڵ گەڕاوە لە ئی سلام ناکوژرێ‌و گوتوویا نە: (ل قول الر سول: لاتقتلوا امرأةً، ولأنها لا تقتل بالكفر الأصلي، فلا تقتل بال طاريء)، واتە: لەبەرئەوەی پێغەمبەر ﷺ (تەوجیهاتی داوە لە جەنگدا) فەرموویەتی: هیچ ئافرەتێك مەکوژن، وە لەبەرئەوەی بە کوفری ئەسڵیی ئافرەت ناکوژرێ، (واتە: ئافرەتێك کە لە ئە سڵدا کافرە ناکوژرێ)، بۆیە کاتێکیش لە ئی سلام هەڵدەگەڕێ تەوەو کوفرێکی تازەی بەسەردا دێ، دیسان ناکوژرێ.

بەڵام پێوی ستە بزا نرێ کە کوفر گوتن‌و دەربڕی نی کافرێتی شتێکەو ڤ سەگوتن‌و جن ێودان‌و سوکایەتی کردن بە خواو قورئان‌و پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم و پیرۆزی یەکانی دیکە، شتێکی دیکە یەو حوکمە کەیان ج یاوازە. هەر بۆ یەش خوا (سبحانه و تعالی) لە مسوڵمانانیشی قەدەغە کردوە کە جنێو بە پەر ستراوەکانی بێ بڕوایان بدەن وەك فەرموو یەتی: مِنَ وَلَا

﴿تَسُبُّواْ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ فَيَسُبُّواْ ٱللَّهَ عَدۡوَۢا بِغَيۡرِ عِلۡمٖۗ كَذَٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمۡ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِم مَّرۡجِعُهُمۡ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ١٠٨﴾ الأنعام . دیاره چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ ئەو حاڵەتەش دا دەکەوێتە جوغزی دەسەلاتی شەرعییەوە بە ئیجرائاتو سزادان.

ئنجا لە کۆتایی توێژینەوەمان دا دەرباره‌ی هەڵگەڕانەوە لە ئیسلام، سێ خاڵی گرنگی دیکەش دەخەینە ڕوو:

خاڵی یەکەم: لە راستییدا مامەڵە کردن لەگەڵ حاڵەتو دیاردەی هەڵگەڕانەوە لە ئایین (الإرتداد عن الدين) لەسەر رای زۆر بەی هەرەزۆری زانایان لە بازنەی فراوانی هەڵسوکەوتەکانو لە جوغزی سیاسەتی شەرعیی و قەڵەمڕەوی حوکمڕان (صلاحية الحاكم) دایە، هەربۆیەش هەم هاوەڵان - خوا لێیان رازی بێ- و هەم زانایانی دوای ئەوانیش لەوبارەوە راو هەڵوێستی جیاجیایان هەبووەو ئەگەر هاتباو سنوورو سزایەکی شەرعیی دیاریکراو بووایە، هەموویان لەسەری یەکدەنگ دەبوون، وەکو چۆن لەسەر سزا شەرعییەکانی دیکە یەکدەنگ بوون، ئینجا حیکمەتی ئەوەش کە شەریعەت سزایەکی دیاریکراوی بۆ گوناهی لە ئایین هەڵگەڕانەوە دانەناوەو بۆ قەڵەمڕەوی حوکمڕانانی وازلێهێناوە،

بەپێچەوانەی گوناح و تاوانەکانی دیکەوە، وەکو قەتڵ و زیناو دزیی و ڕێگریی و بوختان، حیکمەتەکەی ئەوەیە کە:

1- گوناح و تاوانەکانی دیکە کردەوەی دیاریکراون، وە دەگونجێ سزای دیاریکراویشیان هەبێ.

2- هەرکام لەو گوناح و تاوانانە زیانیان بۆ کەسانێك کە لە بەرامبەریاندا دەکرێ مسۆگەرە، قەتڵ زیانەکەی مسۆگەرە، هەروەها: دزیی، ڕێگریی، بوختان کردن، زینا.

3- ئەو ئازادییەی کە مرۆڤ پێویستیەتی بۆ تاقیکردنەوە، هیچ پەکی لە سەریان نەکەوتوە، واتە: پەکی لە سەر ئەو گوناحانە نەکەوتوە، پەکی لەسەر ئەوە نەکەوتوە کە دەبێ دزیی بکا، بۆ ئەوەی ئازادیی خۆی بچەسپێنێ، یاخود زینا بکا، یاخود قەتڵ بکا، یاخود ڕێگریی بکا، یا بوختان بۆ خەڵك بکا، بەڵام لە ئایین هەڵگەڕانەوە:

1/ کردەوەیەکی دیاریکراو نیەو یەك شتی دیاریکراو نیە، بەڵکو چەندان جۆری هەیە، بۆ نموونە:

أ- دەگونجێ خاوەنەکەی ئیشکالی فیکریی هەبێ.

ب- وە دەگونجێ مەبەستی فێڵ و فەرەج بێ، وەکو هەڵوێستی هەندێ لە جوولەکەکان، کە خوا لەبارەیا نەوە فەرموویەتی: مِنَ وَقَالَت طَّآئِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ ءَامِنُواْ

بِٱلَّذِىٓ أُنزِلَ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَجْهَ ٱلنَّهَارِ وَٱكْفُرُوٓا۟ ءَاخِرَهُۥ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٧٢﴾ آل عمران، واته: كۆمه‌ڵێك له خاوه‌ن كتێبه‌كان گوتیان: پێش نیوه‌ڕۆ بڕوا بێنن به‌وه‌ی كه بۆ سه‌ر بڕواداران دابه‌زێنراوه‌و دوای نیوه‌ڕۆش كافر ببنه‌وه‌، به‌ڵكو هه‌ڵگه‌ڕێنه‌وه‌، واته: بۆ ئه‌وه‌ی تووشی به‌لبه له‌ی فیكرییان بكه‌ن، ده‌گونجێ هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه له ئیسلام جۆره فێڵ‌و پیلانێكی ئاوابێ.

ج- وه ده‌گونجێ و ئێڕای هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه‌ی فیكریی، جه‌نگ‌و دژایه‌تیشی له‌گه‌ڵ بێ، وه‌كو پێشتر باسمان كرد.

د- وه ده‌شگونجێ هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه له ئیسلام، له‌ژێر فشاردا بێ به ناچاریی، وه‌كو خوا ده‌فه‌رموێ: مَن كَفَرَ بِٱللَّهِ مِنۢ بَعْدِ إِيمَٰنِهِۦٓ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُۥ مُطْمَئِنٌّۢ بِٱلْإِيمَٰنِ وَلَٰكِن مَّن شَرَحَ بِٱلْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٦﴾ النحل، واته: هه‌ركه‌سێك دوای ئه‌وه‌ كه ئیمانی هێناوه كوفر به خوا بكا، مه‌گه‌ر كه‌سێك زۆری لێبكرێ‌و دڵیشی ئارامگرتووبێ به ئیمان، به‌ڵام هه‌ركه‌سێك به سینه‌ی گوشادو والاوه كافربێ، ئه‌وا نه تووڕه‌یی خوایان له‌سه‌ره‌و سزایه‌كی مه‌زنیان بۆ هه‌یه.

بێگومان هەرکام لەم چوار جۆرەش کە دەگونجێ جۆری دیکەش هەبن لە هەڵگەڕانەوە لە ئیسلام، حوکمی تایبەتی خۆی هەیەو ناگونجێ یەك حوکم بۆ هەموویان دیاری بکرێ، بۆیە سزای هەڵگەڕانەوە لە ئیسلام سزایەکی دیاریکراو نیە، چونکە چەند جۆرێك هەڵگەڕانەوە لە ئیسلام هەیە، ئایا کەسێك کە ناچاردەکرێ لە ئیسلام هەڵگەڕێتەوە دەبێ بکوژرێ؟! بە دەقی ئایەت دەڵێ ناکوژرێ، یاخود کەسێ کە هەڵدەگەڕێتەوە بە مەبەستی ئەوە کە مسوڵمانان تووشی بەلبەلەی فیکریی بکات، وەکو ئەوکەسە وایە کە قەناعەتێکی بۆ دروست بووە، لە ئیسلام هەڵگەڕاوەتەوە؟ بێگومان نەخێر، یان کەسێك کە وێڕای هەڵگەڕانەوە وەکو حاڵەتی فیکریی، دەچێ دژایەتی ئیسلامو مسوڵمانان دەکا بە هێز، وەکو ئەوە وایە بە قەناعەتی فیکریی هەڵوێستی گۆڕاوە؟ بێگومان نەخێر، بۆیە هەرکام لەوانە پێویستە هەڵوێستێکی تایبەتی لە بەرامبەردا بنوێنرێ.

□/ مەگەر لە حاڵەتی دژایەتیکردنو جەنگ بەرپاکردندا، ئەگەرنا هەڵگەڕانەوە بەس زیانی بۆ خاوەنی هەیەو وەکو گوناهو تاوانەکانی دیکە نیە کە هەمیشە زیانی بۆ خەڵك مسۆگەر بێ.

/ ئه‌و ئازادییه‌ی كه مرۆڤ پێویستی پێیه‌تی بۆ تاقیكرانه‌وه، یه‌كی له‌سه‌ر ئازادیی بیروڕا كه‌وتوه، واته: یه‌كی له‌سه‌ر ئه‌وه كه‌وتو كه هه‌ركاتێك ویستی بڕوا به شتێك بێنێ، وه هه‌ركاتێك ویستی واز له‌و قه‌ناعه‌ت و عه‌قیده یه بێنێ، به‌ڵكو ئازادیی فیكری بنه‌ڕه‌تیی ترین جۆری ئازادیی پێویسته بۆ مرۆڤێك كه بیه‌وێت مرۆڤ بمێنێ.

خاڵی دووه‌م: بۆ یه زۆرێك له زانایان به‌بێ تێوه‌ڕامانی زۆر یه‌كسه‌ر رایانگه‌یاندوه كه سزای له ئایین هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه كوشتنه، چونكه له رۆژگاری پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و خه‌لیفه ڕاشیده‌كانیدا، حاڵه‌تی له ئایین هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه‌ی فیكریی، یان هه‌ر نه‌بووه، یان ده‌گمه‌ن بووه‌و ئه‌وكاته حاڵه‌تی هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه، یه‌كسه‌ر له چوونه ڕیزی كافران‌و پێوه په‌یوه‌ستبوونیاندا به‌رجه‌سته‌بووه، واته: ئه‌و كاته كه‌متر وا بووه به هۆی ئیشكالی فیكرییه‌وه خه‌ڵك له ئیسلام هه‌ڵگه‌ڕێته‌وه، به‌ڵكو وابووه كه بۆ دژایه‌تییكردنی ئیسلام‌و مسوڵمانان قۆڵی هه‌ڵماڵیوه‌و، یه‌كسه‌ر ئه‌و كه‌سه كه له ئیسلام هه‌ڵگه‌ڕاوه‌ته‌وه، چۆته نێو ریزی كافران‌و به‌ره‌ی كافرانه‌وه‌و پێیانه‌وه په‌یوه‌ست بووه‌وه‌و به چه‌ك به هێز له گه‌ڵ ئیسلام‌و مسوڵماناندا رووبه‌ڕووبۆته‌وه، جا له‌به‌رئه‌وه‌ی حاڵه‌ته كه به‌گشتی وا بووه، زانایان گوتوویانه: له ئیسلام هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه، سزاكه‌ی كوشتنه، چونكه ئه‌وكاته

هەڵگەڕا نەوە له ئی سلام یەک سان بووە به دژا یەتییکردنی ئی سلام‌و مـسوڵمانان‌و رووبەڕووبوو نەوەیان بە چەك، بۆ یە زانا یان بە گ شتی، حوکمی ئەو حا ڵەت‌و هەلومەر جە تایبەتییەیان بەسەر ئەو مە سەلەیەدا گشتاندوەو، دوا یی وا هاتۆتە بەرچاو کە سزای لە ئا یـن هەڵگەڕا نەوە، هەر چۆن بێ هەر کو شتنە، بەڵام لە را ستییدا وا نیە، وە کو ڕوو نـمان کردەوە، هەروەها لە رۆژ گاری سەرەتای خیلا فەتی (ا بوبکر الصدیق)دا - خوا لـێی رازی بێ-، جەنگی مـسوڵمانان لە گەڵ زەکات نەدەران (مانعوا الزکاة)و لە ئا یـن هەڵگەڕاوا نـدا، ئەو مۆر کەی بە حا ڵەتی هەڵگەڕا نـەوە نوو ساند، کە هەمی شە جەنگ کردن‌و سەنگەرگرتنی لەگەڵدا یەو د یارە حوکمی ئەوەش ئاشکرایە کە چۆنە، واتە: لە سەردەمی ئەبوو بەکردا - خوا لـ یّی رازی بـ یّت-، کە سانێك هەبوون لە ئی سلام هەڵگەڕابوو نەوەو هەڵگەڕانەوە کەیان لە زە کات نـەدا نـدا بەرجە ستە بووو، لەبەر ئەوەش بە کافر لەقە ڵەم دران‌و ئەبوو بەکر - خوا لـ یّی رازی بێ-، جەنگی لەگە ڵدا کردن لەبەرئەوەی سەنگەریان گرتبوو لە ئیسلام‌و مسوڵمانان‌و بە چەك لە گەڵ ئی سلام‌و مو سڵمانان رووبەڕووبووبوو نەوە، ئـ یدی لەو کا تە بەدواوە هەڵگەڕا نەوە لە ئی سلام، ئەو مۆر کەی پـ یّوە نوو سێنرا کە سزاکەی کو شتنە، بەڵام لە

راستییدا ئەوانە هەلگەڕاوانێکی تایبەت بوون کە بریتیبوون لە کە سانێك کە دژا یەتی ئیسلام‌و مسوڵمانانیان دە کرد، یاخود مسوڵمان بوون‌و دەیانگوت زەکات نادەین، هەڵبەتە کەسێك کە ئیعلانی مسوڵمانەتی خۆی دەکات، بەڵام دوایی پابەند نابێ بە ئەرکی سەرشانییەوە، ئیسلام‌و مسوڵمانان یاخود دەوڵەتی ئیسلامیی بۆی هەیە سزای بدات لەسەر ئەو پابەندنەبوونە، بەتایبەت کە ئەو ئەرکە پەیوەندی بە مافی خەڵکەوە هەبێ کە زەکاتە، چونکە وەکو چۆن نوێژ حەقی خوایە، زەکاتیش حەقی خەڵکە، لەو حاڵەتەدا دەسەڵاتی ئیسلامیی بۆی هەیە سزای بدات، لەسەر کەمتەرخەمیی کردنی لە جێبەجێ کردنی ئەرکی سەرشانیدا.

خاڵی سێیەم: بێگومان لە ئایین هەڵگەڕانەوە گەورەترین خراپەو تاوانە، بەتایبەت کە ئیسلام بڕوای بە ئایینی تەقلیدیی‌و بە ئیمان هێنانی تەقلیدیی‌و کوێرانە نیە، وە بڕوای بە زۆرلێکردن نیە، وە هیچ خاوەن عەقڵ‌و ویژدانێکی ساغیش ناتوانێ رەخنەیەکی بەجێ لە ئیسلام بگرێ، بەڵام ناگونجێ ئیسلامێك کە بەراشکاویی رایگەیاندوە کە خوا (عزو جل) بەندەکانی خۆی ئازادو سەرپشك کردوە بۆ هەڵبژاردنی ئیمان‌و کوفر، ئیسلامێکی وا ناگونجێ دوایی لەسەر هەڵبژاردنی کوفرێك کە خوا رێی پێداوە، مرۆڤ سزا

بدات، چونكە ڕێپێدانی لە چی‌و سزادانی لە چی؟!، پاشان دەڵێین: ئایا ئەو كەسەی كە بۆئەوەی بە سزای هەڵگەڕانەوە نەكوژرێ، كوفرە كەی پەنهان دە كاو دەبێ تە مو نافیق، ئیسلام‌و مسوڵمانان چ خێرێكی لێدەبینن، ئێمە ئەگەر بڵێین: نەخێر دەبێ هەر كەس گوتی من لە ئیسلام هەڵدەگەڕێمەوە حەتمەن بكوژرێ، لەو حاڵەتەدا ئەوانەی كە قەناعەتیان بە ئیسلام نامێنێ، دیارە ئەوەی كە لە ریزی مسوڵمانان دەچێتە دەرو پەیوەست دەبێ بە ریزی كافرانەوەو دژایەتی ئیسلام‌و مسوڵمانان دەكات، ئەوە سزایەكەی دیارە.

بەڵام كەسێك كە وەكو فیكر قەناعەتی بە ئیسلام نامێنێ‌و لەولا شەوە دە سەڵاتی ئیس سلامیی دە لێ، ئە گەر ئیعلا نی كوفرە كەت بكەی، واتە: ئیعلا نی ئەو قەناعە تە بكەی كە بۆت دروست بووە، كە بڕوات بە ئیسلام نەماوە، دە كوژرێی، ئایا ئەو كەسە چی دە كات؟! بێگو مان لە هەزار یەك كەس ناتوا نێ كوفرە كەی خۆی ئیعلان بكاو پەنهانی دە كات، جا ئا یا كا تێ كە كوفرە كەی پەنهان دە كات، ئا یا ئەو ئینسانە دەبێ تە چی؟ بێگو مان لە كافرێكی ئا شكراوە تۆ نا چاری دە كەی ببێ تە كافرێكی پەنهان، كافری پەنهان كێ یە؟! مونافیقە، جا ئا یا بۆ ئیسلام‌و مسوڵمانان كافرێكی ئا شكرا زەرەری كەمترە یاخود كافرێكی پەنهان؟! بە تەئكید كافری

ئا شکرا زەرەری کەمترە، وا تە ئە گەر وە کو بەرژەوە ندی ئی سلام‌و مـ سوڵمانانیش لـ یێك بدرێ تەوە، دی سان مە سەلەی سزادانی خەڵك لە سەر هەڵگەڕا نەوە لە ئی سلام هیچ بەرژەوەندی یەکی تـ یێدا نـ یە، چونکە مو نافیق‌و دەغە لەکان زۆر زەرەرو زیانیان زۆرترە بۆ ئیسلام‌و مسوڵمانان لە کافرە ئاشکرایەکان، بۆیە خوا (سبحانه وتعالى) سزای مونافیقەکانی لە قورئا ندا بە سەختتر دا ناوە لە سزای کافرە کان، وە کو دە فەرموێ: مِنَ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ فِى ٱلدَّرْكِ ٱلْأَسْفَلِ مِنَ ٱلنَّارِ وَلَن تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾ أَكْبَرُ النـ ساء، وا تە: بێگو مان مونافیـ قەکان لە پـ لەی ژ ێرەوەی ئاگردان، وە هیچ یارمەتیدەرێکیـ شیان بۆ پە یدا نا کەی، هەڵبـەت بۆ یەش لە بنی بنـەوەدان، چونکە لە هەموو کافرەکان خراپـ ترن، بەڵێ کوفری نیـ فاق لە هەموو جۆرە کوفرە کانی دیـکە خراپترە، بۆیە سزایەکەشی توندترە، کەواتە: کاتێك کە خەڵك ناچـار دە کـرێ ئەو کوفرەی کە لە دڵ یدا جێگـ یـر بووە، ئەو قەناعـ ـەت گۆڕا نەی کە بۆی پە یدابووە، کە بریتـ یـە لە بڕوا نەمانی بە ئی سلام، پەنهانی بـ کات، ئەوە لە را ستییدا حاڵەتی نیفاق پەرەی پێدەدرێ.

له كۆتایی ئەم لێكۆڵینەوەشدا دەڵێین:

ئەو بەڵگانەی خستماننە ڕوو بایی ئەوە دەكەن، كە بە ڕوون و ڕاشكاویی بڵێین: سزای هەڵگەڕانەوە لە ئیسلام بەپێچەوانەی ئەوەوە كە زۆر باوە لە نێو مسوڵماناندا، بریتی نیە لە كوشتن، وە بریتی نیە لە سزایەك كە یەكدەنگیی زانایانی لەسەربێ و بریتی نیە لە سزایەك وەك سزا شەرعییە دیاریكراوەكانی دیكە سزای قەتڵ و زینا و ڕێگریی و دزیی و بوختان كردن، بەڵكو مامەڵەكردن لەگەڵ دیاردەو حاڵەتی هەڵگەڕانەوە لە ئیسلام، شێوازی جۆراو جۆری پێویستەو لە سنووری سەلاحیەتی حوكمڕانی مسوڵماناندایە، بۆ ئەوەی هەر حاڵەتە بەپێی خۆی مامەڵەی لەگەڵدا بكرێ، ئەگەر كابرا ئیشكالی فیكریی هەیە موناقەشەو وتوو وێژی لەگەڵدا بكرێ و، ئەگەر بە پیلان و فێڵ وادەكات، بۆ ئەوەی بەلبەلە دروست بكات وەكو خۆی و لە قەدەر خۆی سزا بدرێ، وە ئەگەر وێڕای هەڵگەڕانەوە پیلان گێڕانیشی تێدایەو پەیوەستبوونی تێدایە بە ئەهلی كوفرەوە و دژایەتی و سەنگەرگرتنی لە بەرانبەر مسوڵمانان تێدایە، ئەوە با سزای پڕ بە پێست بدرێ.

هەڵبەتە من دەزانم كە ئەم مەسەلەیە مشتومڕی زۆری

له‌سه‌ر بووه‌، وه‌ مشتومڕیشی له‌سه‌ر ده‌مێنیٚ، به‌ڵام هه‌رکه‌سێك به‌وردی سه‌رنجی ئه‌و به‌ڵگانه‌ بدات که‌ ئێمه‌ خستمانه‌ روو، پێموایه‌ دڵنیا ده‌بێت که‌ مه‌سه‌له‌ی له‌ ئیسلام هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه‌، له‌ بازنه‌ی ئازادیی فیکرییدایه‌و ناگونجیٚ خوا (سبحانه وتعالى) وه‌ ئایینی ڕاستو حه‌قی خوا، ئه‌و مافه‌ی مرۆڤبوونی مرۆڤ په‌کی له‌سه‌ری که‌وتوه‌، که‌ بریتییه‌ له‌ ئازادیی بیروڕا ده‌ربڕینو ئازادیی هه‌ڵبژاردنی ئایین، ئه‌و مافه‌یان لیٚ زه‌وت بکات.

و صلى الله على محمد وعلى آله أجمعين والحمد لله رب العالمين .

رۆژی دوا پێداچوونه‌وه‌و پاکنووس کردنی
□ ی صفر □□□□ ك
□ ی کانوونی دووه‌می □□□□ز
هه‌ولێر

بەرهەمەکانی دانەر

1- پوختەیەك دەربارەی ئیسلام. چاپی 2/ 2006.

2- دەبەرێك ڕاچوونی ئیسلام‌و ڕێچكان. چاپی 3/ 2006

3- یادی خوا، گرنگی یادی خوا لە ژیانی مرۆڤ دا. چاپی 1 /1987

4- كۆمەڵی خوا. چاپی 1 / 1988

5- پێشمەرگەی ئیسلام، یان مسولْمانی موجاهید كێیەو چۆنە؟ چاپی3 / 2001

6- دەردو دەرمانی بزووتنەوەی ئیسلامی. چاپی 1 / 1989

7- ڕێبازی پێغەمبەر ﷺ كامەیە؟! چاپی 1/ 1989

تێبینی: دوا تر خرایە نێو كتێبی (مسوڵمانی كامڵ: بەشی یەكەم: بیرو بڕوای مسوڵمان) وە دوا تر ئەمیش خرایە نێو كتێبی (ئیمان‌و عەقیدەی ئیسلامیی)یەوە .

8- ڕێگای صاڵح بوون‌و بەرەو خوا چوون. چاپی 3 /2005

9- كوردستان بۆ وێران بووو چۆن ئاوەدان دەبێتەوە؟! چاپی 1 / 1989

10- حوكمی گەڕانەوە ژێر نیری طاغووت. چاپی 2 /2005

11- سۆزی نەتەوایەتی‌و بیری ناسیۆنالیزم لە تەرازووی

ئیسـلامدا. چاپی3 /2005

12- مسـولْمانی کاملْ/ به شی یه کەم: بیرو بڕوای مـ سولْمان. چاپی 1 /1997

تێبینی: ((دوا تر خرا یه نێو کتێبی (ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی)یەوە)).

13- چارەسـەری کێشـەی کورد لەنێوان ئیمـانو پەر لەمان دا. چاپی 1 /1992

14- بزووتنەوەی ئیسـلامیی له دووڕیانی مانو نەمان دا. چاپی 1 /1993

15- بزووتنەوەی ئیسلامییو ئایندەیەکی گەشو ڕوون. چاپی 1 / 1995

16- پرۆژەی بەرنامەی فیکریی کاری ئیسلامیی. چاپی 1 / 1996

17- چەند ڕێڕوونییەك بۆ ئیسلامییەكانی كوردستان. چاپی 1 /1996

18- ئیسلامو کێشه هەنووکەییەکان. چاپی 1 /1995

19- باوڕ یا بـین! داڕوو خـانی ڕەوشـت کۆمەڵگاکـەمان بەرەو هەڵدێر دەبـات. چاپی 2 /2006.

20- خواپەرستی ئیسلامیی: به شی یه کەم/ خواپەرستی بەگشتی، پاکوخاوێنی .

21- خواپەرستی ئیسلامیی: بەشی دووەم/ نوێژ بەرپاکردن .

22- خواپه‌رستی ئیسلامیی: به‌شی سێیه‌م/ ماڵ به‌خشین‌و زه‌كات.

23- خواپه‌رستی ئیسلامیی: به‌شی چواره‌م/ ڕۆژوو گرتن، حه‌ج‌و عومره‌، زیكری خوا.

24- گه‌ڕانه‌وه‌ بۆ لای خوا (عزّ وجلّ) . چاپی 5 /2010

25- زانایانی ئیسلام كێن‌و چۆنن ؟! چاپی 2 / 2002

تێبینی : بۆ زمانی عه‌ره‌بیش وه‌رگێڕراوه‌.

26- بنچینه‌ گرنگه‌كانی هه‌ڵس‌و كه‌وتی شه‌رعییانه‌و ژیرانه‌ له‌گه‌ڵ ورده‌ بابه‌ته‌ خیلافییه‌كاندا، چاپی 1 / 1999 .

تێبینی: ئه‌م نامیلكه‌یه‌ باسێكی به‌رگی یه‌كه‌می كتێبی: (خواپه‌رستی ئیسلامیی)یه‌، وه‌ بۆ زمانی عه‌ره‌بیش وه‌رگێڕراوه‌و ئێستا له‌ژێر چاپه‌.

27- مزگه‌وته‌كانی كوردستان له‌نێوان ئاوه‌دانكردنه‌وه‌و وێران كردن دا. چاپی 1 /2000

28- تاقیكردنه‌وه‌ی خوا بۆ به‌نده‌كانی چی‌یه‌و چۆنه‌؟ چاپی 1 /2000

29- بنه‌ما شه‌رعییه‌كان‌و هێڵه‌ گشتیه‌كانی كۆمه‌ڵێكی ئیسلامیی ڕه‌سه‌ن .

تێبینی: (ئه‌م نامیلكه‌یه‌ وه‌رگێڕراوه‌ته‌ سه‌ر زمانی عه‌ره‌بی).

30- كۆمه‌ڵی ئیسلامیی: ئامانج‌و هه‌ڵوێسته‌كانی. چاپی 1 /2001

31- پاساوو بەڵگە شەرعییەکانی بنیاتنانی کۆمەڵیی ئیسلامیی، ئاڵقەکانی: 1و 2 و 3 و 4 . چاپی 1 / 2001

32- ئافرەتی مسوڵمانی کورد مافە شەرعییەکانیو ئەرکە گرنگەکانی. چاپی 1 /2000.

33- ئافرەتو خێزان لە سایەی شەریعەت دا . چاپی 2 / 2005

34- چەند مەسەلەیەکی باوی سەردەم . چاپی 5 / 2005

تێبینی: وەرگێڕراوەتە سەر زمانی عەرەبی.

35- چەند ڕێڕوونییەك بۆ خوشكو برایانمان لەهەندەران. چاپی 1 /2002

36- سنوورە قەدەغەکان مەشکێنن! (چاوپێکەوتنی دکتۆر حسین محمد عزیز). چاپی 2 / 2003

37- چۆن هەڵسو کەوت لە گەڵ خەلکی دا بکەین؟! چاپی 1 / 2002

تێبینی: وەرگێڕراوەتە سەر زمانی عەرەبی.

38- شەهید کێیەو چ پلەوپایەیەکی هەیە؟! چاپی 1 / 2002

39- جیهاد لە ڕێی خواداو چەند سەرنجو ئاگادارییەك. چاپی 1/ 2002

40- بۆئەوەی لە سەر جیهادکردنمان قەرزدار نەبینەوە! چاپی 1 / 2002

41- جیهاد لەڕێی خوادا چییەو بۆچی دەکرێو چۆن دەکرێ؟ چاپی 1/ 2002.

42- ئه شكەنجەو زیـ ندان (چاوپێكەوتنی هاوژین عو مەر) چاپی 2/ 2006 .

تێبینی: وەرگێڕراوەتە سەر زمانی عەرەبی، هەروەها دوو تەرجەمەی فارسیشی كراوەو چاپو بڵاوكراوەتەوە.

43- كارو پرۆژەی ئیسلامیمان (وتاری كۆنگرەی یەكەمی كۆمەڵی ئیسلامیی) چاپی 2 / 2006 .

44- ئیسلامو مسوڵمانەتیوكاری ئیسلامیی لەبەر ڕۆشنایی قورئانو سوننەتدا. چاپی 1 / 2006 .

45- ئیمانوعەقیدەی ئیسلامیی. بەرگی/1، ئیمانوعەقیدەی ئیسلامی چییەو چۆنە؟! 1 تا 12 . چاپی 1 / 2006

46- ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی. بەرگی/ 2، خوا بە یەكگرتن (التوحید) لە بەدیهێنەرایەتییو پەروەردگاریێتی دا. 13 تا 26 . چاپی 1 / 2006

47- ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی. بەرگی/ 3، خوا بەیەكگرتن لە ناوو سیفەتو لە پەرستراویێتی دا، 27 تا 36 . چاپی 1 / 2007

48- ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی. بەرگی/ 4، ئیمان بە فریشتەكانی خوا (عزّو جل)، كتێبەكانی خوا (عزّو جل)، پێغەمبەرانی خوا (علیهم الصلاة والسلام). 37 تا 40 . چاپی 1 / 2007

49- ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی. بەرگی/ 5، ئیمان بە ڕۆژی دوایی

قەزاو قەدەر 41 تا 45 . چاپی 1 / 2008

50- ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی. بەرگی/6، تایبەتمەندییو دیدو بۆچوونەکانی پەیڕەوانی ڕێبازی ڕاست. 46 تا 50 . چاپی 1 / 2008

51- تەوژمی ئیسلامییو عەلمانییو خاڵە هاوبەشو جیاوازەکانیان. چاپی 1/ 2007

تێبینی: زۆر بەی بە (24) ئاڵقە لە هەفتەنامەی (هاووڵاتی)و ئەوەی دی کەش بە (9) ئاڵقە لە هەفتەنامەی (ئاوێنە)دا بڵاوکراوەتەوە.

52- گەنجەکانمان لە نێوان ڕەسەنایەتییو لاسایی کردنەوەدا.

53- بە دوورخستنەوەی ئافرەت لە ئیسلام چ زیانێك دەکەین؟

54- سیاسەتی ئیسلامییو چەند ڕوونکردنەوەیەك.

55- چۆنیەتی بوونە پێشەنگو بنیاتنانی بنکەی جەماوەریی.

56- چەند بنەمایەکی گرنگی وتاربێژیی.

57- قوتابیانی زانیاری شەرعیی چەند سەرنجو ڕێنمایی یەك.

58- خوو ڕەوشتی بەرزو پەسند سەنگی مەحەکی مسوڵمانەتی یە.

59- بانگەواز بۆ لای خوا .

60- قوتابیان لەم هەلو مەرجەدا پێویستە چۆن بنو چی بکەن؟!

61- ضيف و قضية (مقابلة مع قنـاة العربية). کە دوایی لە شێوەی نامیلکەدا چاپ کراوە.

62- حوار خاص (مقابلة مع قناة العالم). كه دوایی له شێوه‌ی نامیلكه‌دا چاپ كراوه‌.

63- خواناسیی، ئایین ، ئیمان. چاپی 2 / 2009 .

64- واقیعی هه‌رێمی كوردستان...دیدێكی ئیسلامییانه‌. چاپی 1/ 2008.

65- چه‌ند بابه‌تێكی هونه‌ریی له‌به‌ر ڕۆشنایی قورئان‌و سوننه‌ت دا. چاپی1 / 2008

66- چۆن باشتر له كتێبی به‌ڕێزی خوا به‌هره‌مه‌ند ده‌بین؟! چاپی 1/ 2008 .

67- سروشت‌و پایه‌كانی خێزان‌و مه‌سه‌له‌ی چه‌ندژنیی له ته‌رازووی شه‌رع‌و عه‌قڵ‌دا

تێبینی: ئه‌م نامیلكه‌یه به (14) ئاڵقه له ڕۆژنامه‌ی (ڕۆژنامه‌)دا بڵاوكراوه‌ته‌وه‌.

68- پوخته‌ی ژیاننامه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ. چاپی 1/2010 .

69- چه‌ند بابه‌تێكی سیاسی هاوچه‌رخ له‌به‌ر ڕۆشنایی عه‌قڵ‌و وه‌حی دا

ئه‌و به‌رهه‌مانه‌ی له‌ژێر چاپن

1- الإسلام كما يتجلّى في كتاب الله تبارك وتعالى، المجلد الأول.
2- ئەركی سەرشانمان بەرانبەر بە قورئان .
3- خاتوو عائیشە دایكی بڕواداران.
4- مەلای گەورەی كۆیەو تەفسیرەكەی‌و چەند سەرنجێك.

ئەو بەرهەمانەی چاوەڕێی چاپن.

1- الإسلام كما يتجلّى في كتاب الله تبارك وتعالى، المجلد 2- 7 .
2- خووو ڕەوشتی ئیسلامیی.
3- ئافرەت‌و خێزان لە سایەی شەریعەتدا. بەرگی دووەم.
4- گرنگی‌و پێویستی پابەندیی بە قورئان‌و سوننەتەوە.
5- چەند دەرسێك لە: (تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز)، كە ئەگەر خوا تەمەن بدات هەموو قورئان تەواو دەكەین.